

השפעות משבר הקורונה על האוכלוסייה הבדואית בנגב

דליה בן רבי דפנה הרן יונתן אייל

הדוח כולל תקציר
בשפה הערבית

המחקר הוא חלק מסדרת מחקרי תוכנית החומש לפיתוח כלכלי-חברתי
בקרבת האוכלוסייה הבדואית בנגב 2017-2021 אשר בוצעו בשיתוף
האגף לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב

דמ-870-21

עריכת לשון: רונית כהן בן-נון
תרגום לאנגלית (תקציר): דוד סימר
תרגום לערבית (תקציר): ג'לאל חסן
עיצוב גרפי: אפרת ספיקר

עורכת ראשית: רויטל אביב מתוק

המסמך הוזמן על ידי אגף בכיר לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב
במשרד הרווחה והביטחון החברתי ומומן בסיועו

מכון מאירס ג'וינט ברוקדייל

ת"ד 3886 ירושלים 9103702

טלפון: 02-6557400

brook@jdc.org | brookdale.jdc.org.il

ירושלים | אייר תשפ"א | מאי 2021

על מחקר תוכנית החומש (2017-2021) לאוכלוסייה הבדואית בנגב

מחקר תוכנית החומש נערך במימון משותף של האגף לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב ושל מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. המחקר נמשך שלוש שנים וחצי וכלל מחקרי משנה במגוון נושאים ובהם חינוך, ילדים עם מוגבלויות, תעסוקה והרשויות המקומיות. כמו כן כלל המחקר מחקרי משנה בנושאי רוחב כמו מערך תוכניות העבודה אשר ליווה את תוכנית החומש; הערכים, הכוחות והאתגרים בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב ומנהיגיה; ותמונת מצב של האוכלוסייה הבדואית בנגב – מדדים נבחרים. מלבד זאת שולב במחקר דוח הערכה כוללת של תוכנית החומש.

המחקר נעשה בשיתוף בין האגף לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב ובין מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. אנשי האגף הובילו את התוויית נושאי המחקר ונתנו משוב למחקרים עצמם. מכון ברוקדייל תכלל את המחקר ואחראי מקצועית לביצועו.

את הדוחות שפורסמו במסגרת מחקר תוכנית החומש אפשר להוריד ללא תשלום מאתר המכון: brookdale.jdc.org.il

רקע

האוכלוסייה הבדואית בנגב מאופיינת בפערים ניכרים בינה ובין כלל האוכלוסייה בישראל במגוון תחומי חיים, ובהם חינוך, תעסוקה, בריאות, ביטחון אישי, מעורבות אזרחית, דיור ותשתיות, רווחה אישית וחברתית ושימוש בטכנולוגיית מידע. תוכנית החומש לפיתוח כלכלי-חברתי בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב לשנים 2017-2021 (להלן: תוכנית החומש) עוסקת בצמצום פערים אלה.

למשבר הקורונה השפעה ניכרת על האוכלוסייה הבדואית, במיוחד בתחומי התעסוקה, החינוך והרווחה. האתגרים אשר נובעים מן המשבר מחייבים שינויים בפעילות תוכנית החומש הנוכחית ובתכנון תוכנית החומש שלאחריה, כדי לתת מענה לצורכי האוכלוסייה הדוחקים, תוך שימוש מיטבי בכספי התוכנית.

האגף לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב (בעת קבלת ההחלטה – במשרד החקלאות ופיתוח הכפר; מאז 2020 – במשרד הכלכלה והתעשייה; מאמצע 2021 – במשרד הרווחה) פנה למכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל בבקשה לערוך מחקר ממוקד שיבחן את ההשפעות המרכזיות של משבר הקורונה על האוכלוסייה הבדואית וישמש בסיס לעיצוב כיווני פעולה למתן מענה הולם להשפעות אלו, בטווח הקצר והבינוני.

מטרות

1. למפות את תחומי החיים של האוכלוסייה הבדואית שעליהם השפיע משבר הקורונה
2. לזהות את כיווני ההשפעה ואת עוצמתה בכל אחד מתחומי חיים אלה
3. לאתר כיווני מדיניות אפשריים למתן מענה להשפעות המשבר

שיטה

במחקר שולבו שיטות ניתוח כמותיות ואיכותניות. אלו הם כלי המחקר: סקר טלפוני בקרב 254 תושבים בדואים מיישובים מוכרים ובלתי מוכרים בנגב שנערך בין החודשים דצמבר 2020 למארס 2021; ראיונות עם אנשי מפתח מקרב האוכלוסייה הבדואית ועם בעלי תפקידים ברשויות המקומיות ובמשרדי ממשלה שנערכו בחודשים אוגוסט-ספטמבר 2020; עיבוד נתונים מנהליים שהתקבלו מן המוסד לביטוח לאומי על תעסוקת העובדים השכירים מקרב האוכלוסייה הבדואית לפני פרוץ משבר הקורונה ובמהלכו.

עיקרי הממצאים

- **פגיעה של ממש באוכלוסייה הבדואית, במגוון היבטים:** תעסוקה – ירידה במספר השכירים המועסקים בין יוני 2019 ליוני 2020 ופגיעה ניכרת בהיקף פעילות העסקים; בריאות – ירידה בצריכת טיפול רפואי שוטף; חינוך ורווחה – פגיעה ניכרת במצב הנפשי והחברתי של המשיבים ופגיעה בלימודים של ילדיהם.

- **חולשת התשתיות המקצועיות והארגוניות ברשויות המקומיות** הקשתה על התמודדות יעילה עם המשבר והובילה לרמת אמון נמוכה של התושבים ביכולת של הרשויות להתמודד עם המשבר.
- **מחסור בתשתיות דיגיטליות והיעדר ידע וניסיון** בשימוש בשירותים דיגיטליים פגעו פגיעה קשה בתקופת המשבר ביכולתם של התושבים להמשיך לצרוך שירותים, למצות את זכויותיהם, לקבל סיוע נדרש ולהמשיך ללמוד.
- רבים ממשיבי הסקר דיווחו על **החמרה במצבם הכלכלי**. עם זאת, **מעטים דיווחו על פנייה לשירותי סיוע ועל קבלת עזרה חומרית, מידע או ייעוץ להתמודדות עם השפעות המשבר**.

מסקנות

מן המחקר עולה כי המשבר הביא לפגיעה ניכרת באוכלוסייה הבדואית, פגיעה שגם הבליטה ביתר שאת את הפערים המוקדמים בתשתיות ובמערך השירותים בין אוכלוסייה זו ובין כלל האוכלוסייה בישראל. מגוון משרדי ממשלה פעלו בצד הרשויות המקומיות כדי **לתת מענה לצרכים מיידיים** שנוצרו בעקבות המשבר. עם זאת, נראה שיש מקום **לתגבר ולהאיץ תוכניות שמטרתן לתת מענה לצרכים שהיו קיימים עוד לפני פרוץ המשבר** והוחרכו בעקבותיו. על בסיס המחקר, לרבות ניתוח צורכי האוכלוסייה, גובשו כמה כיווני פעולה שנועדו לסייע בהתמודדות עם השפעות המשבר בטווח הקצר והבינוני, אך הם רלוונטיים גם להתמודדות עם קשייה הבסיסיים של האוכלוסייה הבדואית והם עשויים להשפיע עליהם בטווח הארוך. יש לבחון לעומק את האפשרות ליישם את כיווני הפעולה האלה ואת התנאים הדרושים למימושם, לצורך גיבוש תוכנית עבודה מפורטת.

כיווני פעולה מוצעים

1. לפתח **מענים לתגבור האוריינות הדיגיטלית** של האוכלוסייה
2. לפתח **הכשרות מקצועיות רלוונטיות** למקומות תעסוקה קיימים או לכאלה שיפותחו בהמשך
3. לבחון את האפשרות **לזרז או לתעדף פיתוח של אזורי תעשייה, מלאכה ועסקים** בטווח הקצר והבינוני
4. לחזק **מנגנונים ברשויות המקומיות להתנהלות במצבי חירום** וללמוד מרשויות שבהן ההיערכות הייתה מוצלחת
5. לפתח **מענים להתמודדות עם הפגיעה במערכת החינוך ועם העלייה הצפויה בנשירת תלמידים מבתי ספר**
6. להטמיע **למידה מרחוק** במוסדות החינוך ולספק תשתית מתאימה למורים ולתלמידים

תוכן עניינים

1	1. רקע
2	2. מטרות המחקר
3	3. שיטת המחקר
4	4. ממצאים
4	4.1 השפעות המשבר בתחומי חיים שונים
8	4.2 תשתיות קיימות להתמודדות עם המשבר
9	4.3 היעזרות התושבים בשירותי סיוע ומידע וצורכי סיוע חסרים
10	4.4 פעולות עיקריות של משרדי הממשלה שנועדו להתמודד עם המשבר
12	5. מגבלות המחקר
13	6. מסקנות וכיווני פעולה מוצעים
13	6.1 מסקנות
13	6.2 כיווני פעולה מוצעים, לטווח הקצר והבינוני
15	עוד פרסומים של המכון בנושא
16	מקורות
17	נספח א': פרוטוקול הריאיון
19	נספח ב': סקר האוכלוסייה – שיעורי השבה ומאפייני המרואיינים
23	נספח ג': שאלון הסקר
34	נספח ד': נתונים מנהליים מן המוסד לביטוח לאומי על שינויים שחלו במצב התעסוקה של האוכלוסייה הבדואית בנגב

רשימת לוחות בנספחים

20	לוח ב-1: התפלגות המשיבים, לפי מגדר ולפי סוג היישוב
21	לוח ב-2: התפלגות המשיבים, לפי סוג יישוב ולפי מגדר
21	לוח ב-3: התעודה האחרונה שקיבלו המשיבים, לפי קבוצת גיל
22	לוח ב-4: התעודה האחרונה שקיבלו המשיבים, לפי מגדר

22	לוח ב-5: תעסוקה המשיבים לפני משבר הקורונה, כבדואר 2020
35	לוח ד-1: נשים בדואיות: מספר המועסקות, שכל ממוצע, מספר הזכאיות לדמי אבטלה וממוצע דמי האבטלה בכל חודש, והשינוי שכל בין יוני 2019 ליוני 2020
37	לוח ד-2: גברים בדואים: מספר המועסקים, שכל ממוצע, מספר הזכאים לדמי אבטלה וממוצע דמי האבטלה בכל חודש, והשינוי שכל בין יוני 2019 ליוני 2020
39	לוח ד-3: שיעורי השינוי שכל במדדים שונים בין יוני 2019 ליוני 2020, לפי קבוצות באוכלוסייה

רשימת תרשימים בנספחים

36	תרשים ד-1: נשים בדואיות: מספר המועסקות ומספר הזכאיות לדמי אבטלה, יוני 2019-יוני 2020
36	תרשים ד-2: נשים בדואיות: ממוצע שכל וממוצע דמי אבטלה, יוני 2019-יוני 2020
38	תרשים ד-3: גברים בדואים: מספר המועסקים ומספר הזכאים לדמי אבטלה, יוני 2019-יוני 2020
38	תרשים ד-4: גברים בדואים: ממוצע שכל וממוצע דמי אבטלה, יוני 2019-יוני 2020

1. רקע

האוכלוסייה הבדואית בנגב מאופיינת בפערים ניכרים בינה ובין כלל האוכלוסייה בישראל במגוון תחומי חיים, ובהם חינוך, תעסוקה, בריאות, ביטחון אישי, מעורבות אזרחית, דיור ותשתיות, רווחה אישית וחברתית ושימוש בטכנולוגיית מידע. תוכנית החומש לפיתוח כלכלי-חברתי בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב לשנים 2017-2021 (להלן: תוכנית החומש) עוסקת בצמצום פערים אלו ומתמקדת בעיקר בתחומי החינוך, השירותים החברתיים, התעסוקה, התשתיות ופיתוח השלטון המקומי. ואכן, לאורך שנות פעילות התוכנית נראה צמצום בפערים בין האוכלוסייה הבדואית לכלל האוכלוסייה בישראל בתחומים כמו חינוך ותעסוקה (מג'אדלה ואח', א"ת).

למשבר הקורונה השפעה רבה על האוכלוסייה הבדואית בנגב. השפעה זו מוצאת ביטוי בתחומים כמו תעסוקה, חינוך ורווחה. האתגרים אשר נובעים מן המשבר מחייבים שינויים בפעילות תוכנית החומש הנוכחית ובתכנון תוכנית החומש שלאחריה כדי לתת מענה לצורכי האוכלוסייה הדוחקים, תוך שימוש מיטבי בכספי התוכנית.

האגף לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב (בעת קבלת ההחלטה – במשרד החקלאות ופיתוח הכפר; מאז 2020 – במשרד הכלכלה והתעשייה; מאמצע 2021 – במשרד הרווחה) פנה למכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל בבקשה לערוך מחקר ממוקד אשר יבחן את ההשפעות המרכזיות של משבר הקורונה על האוכלוסייה הבדואית בנגב, בעיקר בהיבטים של תעסוקה, חינוך ורווחה, וישמש בסיס לעיצוב כיווני פעולה למתן מענה הולם להשפעות אלו, בטווח הקצר והבינוני.

2. מטרות המחקר

1. למפות את תחומי החיים של האוכלוסייה הבדואית שעליהם השפיע משבר הקורונה
2. לזהות את כיווני ההשפעה ואת עוצמתה בכל אחד מתחומי חיים אלו
3. לאתר כיווני מדיניות אפשריים למתן מענה להשפעות המשבר

אלו שאלות המחקר:

1. מה הייתה השפעת המשבר על האוכלוסייה בהיבטי התעסוקה, החינוך והרווחה?
2. האם אפשר להצביע על השפעות דיפרנציאליות על בסיס מגדר, גיל, סוג היישוב או מאפיינים נוספים?
3. מה היו התשתיות והאמצעים, לרבות סיוע שהעניקו גורמים שונים, אשר עמדו לרשות התושבים בהתמודדותם עם השפעות המשבר? עד כמה היו חסרות תשתיות חיוניות להתמודדות עם המשבר?
4. מהם כיווני הפעולה העיקריים שיש לנקוט ומהם המענים שיש לפתח או לחזק כדי לסייע לאוכלוסייה הבדואית בנגב להתמודד עם השפעות המשבר בטווח הקצר והבינוני?

3. שיטת המחקר

במחקר שולבו שיטות ניתוח כמותיות ואיכותניות. אלו הם כלי המחקר:

1. **ראיונות.** ראיונו 13 אנשי מפתח מקרב האוכלוסייה הבדואית ובעלי תפקידים בכירים ברשויות המקומיות ובמשרדי ממשלה. רשימת המראיינים נקבעה בהתייעצות עם אנשי האגף לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב (ראו נספח א' – פרוטוקול הראיון). המראיינים התבקשו לתאר את ההשפעות המרכזיות של משבר הקורונה על האוכלוסייה הבדואית בנגב ואת המאמצים שנעשו עד כה כדי לסייע לה, וכן להציע כיווני פעולה להמשך. הראיונות נערכו בחודשים אוגוסט-ספטמבר 2020, לפני תחילת הסגר השני, ולכן הם מתייחסים בעיקר להשפעות של הסגר הראשון ושל התקופה שאחריו.
2. **סקר טלפוני.** הסקר בוצע בקרב מדגם מייצג של 254 גברים ונשים בני 20 ויותר מן היישובים הבדואיים בנגב: יישובים מוכרים – עיר (רהט), מועצות מקומיות (חורה ולקיה) ומועצות אזוריות (אל קסום ונווה מדבר) ויישובים בלתי מוכרים. יש לציין שהתפלגות הגילים של המשיבים על הסקר (להלן: המשיבים) דומה להתפלגות הגילים בכלל האוכלוסייה הבדואית, אך שיעור בעלי השכלה גבוהה בקרב המשיבים גבוה משיעורם בכלל האוכלוסייה הבדואית (ראו פירוט בפרק מגבלות המחקר ובנספח ב' – שיעורי השבה לסקר ומאפייני המראיינים). הסקר נערך בין החודשים דצמבר 2020 למארס 2021. המשיבים התבקשו להשיב לשאלות בנוגע לתעסוקה לפני המשבר ובעת ביצוע הסקר; לשינויים במצבם הכלכלי; לתשתיות ללמידה ולעבודה מרחוק; ללימודי הילדים; לקבלת סיוע ומידע; ולצורכי סיוע חסרים (ראו נספח ג' – שאלון הסקר). בחלק מן הנושאים השאלות נוסחו באופן זהה לסקרי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס) שנערכו באפריל, מאי ונובמבר 2020 על כלל האוכלוסייה בישראל, ובפרקים המציגים נושאים אלו מופיעות השוואות בין ממצאי הסקר שנעשה במסגרת המחקר הנוכחי ובין ממצאי סקרי הלמ"ס. בנוגע לחלק מן הנתונים מוצגות השוואות בין גברים לנשים ובין תושבי יישובים מוכרים לתושבי יישובים בלתי מוכרים. המובהקויות חושבו על פי מבחן χ^2 .
3. **ניתוח נתונים מנהליים.** נותחו נתונים על שינויים בשיעורי התעסוקה של גברים ונשים באוכלוסייה הבדואית בנגב (ובהשוואה לקבוצות אחרות באוכלוסייה). הנתונים התקבלו במיוחד לצורך מחקר זה באפריל 2021 מן המוסד לביטוח לאומי: שיעורי תעסוקה, שכר ממוצע וקבלת דמי אבטלה בשנת 2019 ובמחצית הראשונה של שנת 2020. כל הנתונים מתייחסים לשכירים בלבד.¹

¹ לצורך המחקר הפיק הלמ"ס מסקרי כוח אדם אומדנים על אודות כלל הנמצאים בכוח העבודה, אך בשל המדגמים הקטנים של האוכלוסייה הבדואית בנגב בהסתכלות לפי חודש אמירות האומדנים מוגבלת.

4. ממצאים

ממצאי המחקר מוצגים בחלוקה לארבעה נושאים: השפעות המשבר בתחומי חיים שונים; תשתיות קיימות להתמודדות עם המשבר; היעזרות התושבים בשירותי סיוע ומידע וצורכי סיוע חסרים; פעולות עיקריות של משרדי הממשלה שנועדו לסייע בהתמודדות עם המשבר.

4.1 השפעות המשבר בתחומי חיים שונים

תעסוקה

הממצאים שלהלן נסמכים ברובם על ניתוח הנתונים המנהליים שהתקבלו מן המוסד לביטוח לאומי (ראו נתונים מפורטים בנספח ד'), ובחלקם על ממצאים מסקר האוכלוסייה (להלן: הסקר) ומן הראיונות עם אנשי המפתח ובעלי התפקידים (להלן: הראיונות, המראיינים). הממצאים מצביעים על פגיעה של ממש בתעסוקת התושבים הבדואים בנגב, ובמיוחד במי ששכרם היה נמוך לפני המשבר.

1. ניתוח הנתונים המנהליים (המבוססים על דיווחי מעסיקים בנוגע לשכירים) מצביע על **פגיעה ניכרת בהיקף התעסוקה באוכלוסייה הבדואית בנגב**. הדבר מתבטא בירידה של 7% במספר המועסקים (גברים ונשים) בין יוני 2019 ליוני 2020, ובעלייה במספר הזכאים לדמי אבטלה (פי 5.5 בקרב נשים ופי 4.5 בקרב גברים). עם זאת יש לזכור שאין בנתונים אלו התייחסות לפגיעה בתעסוקה של אנשים שלפני המשבר העסקתם לא הייתה מוסדרת, ככל הנראה תופעה נרחבת בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב.

2. השכר הממוצע של השכירים המועסקים (גברים ונשים) מקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב עלה בין יוני 2019 ליוני 2020 ב-7%, זאת לעומת עלייה של 4% בקרב השכירים המועסקים (גברים ונשים) מקרב היהודים בדרום. ממצא זה מרמז על כך **שהשכירים הבדואים שהפסיקו לעבוד היו כנראה בעלי הכנסה נמוכה במיוחד**.

3. גם ממצאי הסקר מלמדים על **ירידה בהיקפי התעסוקה של שכירים**: שיעור השכירים העובדים (גברים ונשים) מקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב ירד בין פברואר 2020 ובין מועד ביצוע הסקר (בין החודשים דצמבר 2020 למארס 2021): ירידה של 12% בקרב הנשים ושל 11% בקרב הגברים. נוסף על הירידה בשיעור המועסקים, 11% מן הגברים ו-6% מן הנשים שעבדו לפני המשבר כשכירים דיווחו שהיקף המשרה שלהם הצטמצם. כמו כן 6% מן הגברים ו-3% מן הנשים (מבין כלל המשיבים) דיווחו על קבלת דמי אבטלה.

4. בראיונות דווח על **פגיעה מיוחדת בתעסוקה של נשים** מקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב, הנובעת מכמה סיבות: עבודה בענפי תעסוקה כגון תיירות שנפגעו פגיעה קשה; קושי לעבוד בשל הצורך לטפל בילדים שנותרו ללא מסגרת; קשיי נגישות ותחבורה הפוגעים במיוחד בנשים והחמירו בתקופת המשבר; קושי של נשים שנפלטו משוק התעסוקה למצוא עבודה בשוק מחפשי העבודה, המושפע גם מתפיסה תרבותית של עדיפות לגברים בתעסוקה. אפשר שהפגיעה בנשים אינה משתקפת במלואה בנתוני המוסד לביטוח לאומי, משום ששיעור העובדות שהעסקתן אינה מוסדרת ואינה מדווחת (כגון עבודות עונתיות בחקלאות) גבוה בקרבן יותר מבקרב גברים.

5. בראיונות דווח על **ריבוי אנשים מקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב שאינם מקבלים פיצוי מן המדינה על כגיעה בתעסוקה**: בעלי עסקים קטנים שלא התנהלו התנהלות מוסדרת מול רשויות המס, אנשים שהעסקתם לא הייתה מוסדרת (ובהם נשים שעבדו בחקלאות) או שעברו בין עבודות, לא צברו זכויות ואינם זכאים לדמי אבטלה, וכן אנשים שמתקשים במיצוי זכויות.

6. הסקר מלמד גם על **כגיעה בבעלי העסקים**: 11% מבעלי העסקים מקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב דיווחו שהעסק שלהם סגור זמנית עקב ההגבלות; 41% דיווחו שהעסק שלהם פועל אך רמת הפעילות בו ירדה; 4% דיווחו שסגרו את העסק לגמרי; 32% דיווחו שרמת הפעילות נשארה דומה או אף עלתה (12% מבעלי העסקים לא השיבו). 58% ממי שהעסק שלהם נפגע דיווחו שקיבלו מענק לעצמאים.²

7. מבין משיבי הסקר שהיו מועסקים לפני המשבר, **48% דיווחו כי בתקופת המשבר עבדו מרחוק** (מן הבית) לפחות חלק מן הזמן. יש להניח ששיעור זה גבוה יותר מן השיעור בכלל האוכלוסייה הבדואית בנגב בשל רמת ההשכלה הגבוהה יחסית של המשיבים. **מבין מי שלא עבדו מרחוק, הסיבה המרכזית שצינו 88% מהם הייתה חוסר היכולת לעבוד מרחוק בסוג העבודה שלהם.**

8. רק 5% מן המשיבים השתתפו לפני פרוץ המשבר או בעת ביצוע הסקר בהכשרה מקצועית. עם זאת, כשנשאלו על כך, **38% מן הגברים עד גיל 45 ו-27% מן הנשים עד גיל 45 השיבו שהם מעוניינים לקבל הכשרה מקצועית**; כמחצית מנשים אלו ציינו שהן אינן עובדות וכרבע מגברים אלו ציינו שהם אינם עובדים. יש להתייחס לממצא זה בזהירות, הן בשל ייצוג היתר של בעלי השכלה גבוהה בקרב משיבי הסקר הן משום שיתכן שהתשובה מושפעת מרציה חברתית של המשיבים. יצוין עוד שבשאלה הכללית בסקר שנשאלה בסיומו ונגעה לצורך בסיוע להתמודדות עם המשבר, ציינו רק 4% מן המשיבים הכשרה מקצועית כאחד מסוגי הסיוע הדרושים להם.

9. 10% מן המשיבים למדו לפני המשבר במוסדות להשכלה גבוהה, 5% בהכשרה מקצועית ו-2% – במסגרת אחרת. בעת ביצוע הסקר דיווחו 6% על לימודים במוסדות להשכלה גבוהה (אלו שכבר לא לומדים דיווחו שסיימו), 6% – על לימודים בהכשרה מקצועית ו-1% – על לימודים במסגרת אחרת. רק משיבה אחת דיווחה על עזיבת הלימודים בשל המעבר ללימודים מקוונים.

מצב כלכלי

הממצאים שלהלן מבוססים על הראיונות ועל הסקר. חלק מן הממצאים מושווים לסקרי הלמ"ס שנערכו באפריל, מאי ונובמבר 2020 ובחנו את השפעות המשבר על כלל האוכלוסייה בישראל, למעט על תושבים ביישובים בלתי מוכרים בנגב. ממצאי הסקר הנוכחי מצביעים על הרעה ניכרת במצב הכלכלי של האוכלוסייה הבדואית בעיקר ביישובים הבלתי מוכרים, ועם זאת הם מעידים על אופטימיות בקרב המשיבים בנוגע לסיכוי לשיפור במצבם הכלכלי בחודשים הקרובים.

1. המרואיינים העידו על **מצוקה כלכלית גדולה בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב ועל הצטרפות משפחות חדשות למעגל העוני ולמעגל צרכני שירותי הרווחה**. לדבריהם, המשבר פגע במיוחד בקשישים, באנשים עם צרכים רפואיים מורכבים, בהורים לילדים עם מוגבלות, בבעלי עסקים קטנים, בעובדי קבלן ובעובדים עונתיים (עובדים שעבודתם תלויה בעונות השנה, כמו חקלאות).

² סקרי הלמ"ס שנערכו בעת משבר הקורונה לא סקרו עסקים שבהם מועסקים פחות מחמישה עובדים ושאלו בעיקר על מצב העובדים (מספר העובדים שיצאו לחל"ת, עבדו מרחוק וכדומה). לכן אין אפשרות להשוותם לממצאי הסקר הנוכחי.

2. **69% מכלל המשיבים דיווחו שבעקבות המשבר מצבם הכלכלי החמיר או החמיר מאוד** (65% מקרב משיבים מיישובים מוכרים ו-83% מקרב משיבים מיישובים בלתי מוכרים, $p < 0.05$). שיעורים אלו גבוהים בהרבה משיעורי המשיבים כך בסקר הארצי של הלמ"ס מנובמבר 2020 – 42% מקרב כלל האוכלוסייה ו-52% מקרב האוכלוסייה הערבית (למ"ס, 2020).
3. **גם שיעורי המשיבים שצינו כי הם לא מצליחים כלל או לא כל כך מצליחים לכסות את ההוצאות החודשיות הבסיסיות של משק הבית היו גבוהים בהרבה בקרב משיבי הסקר הנוכחי לעומת משיבי הסקרים הארציים של הלמ"ס** – 57% מן המשיבים ביישובים מוכרים ו-69% מן המשיבים ביישובים בלתי מוכרים ($p < 0.05$) לעומת 30% מן המשיבים בסקרי הלמ"ס הארציים מאפריל ומאי 2020 (למ"ס, 2020). (בנובמבר 2020 השאלה לא נשאלה באותו נוסח).
4. 18% מן המשיבים היו סבורים כי בחודשים הקרובים מצבם הכלכלי יורע או יורע מאוד. עם זאת, **59% מן המשיבים**, הן ביישובים מוכרים הן ביישובים בלתי מוכרים, **העריכו שבחודשים הבאים מצבם הכלכלי ישתפר** (רובם המכריע העריכו שישתפר קצת). זאת לעומת 18% בלבד שהיו סבורים כך מקרב המשיבים בסקר הלמ"ס הארצי מנובמבר 2020 (למ"ס, 2020).

חינוך

- הממצאים שלהלן מבוססים על הראיונות ועל הסקר, והם מעידים על קשיים רבים בקיום לימודים סדירים בזמן המשבר ועל חששות רבים מהשפעותיו על המצב הלימודי והתפקודי של התלמידים.
1. **המראיינים הצביעו על הקשיים הרבים שבהם נתקלו הורים בניסיון לשמור על סדר יום ולספק תוכני פעילות לילדים בתקופת הסגר הראשון**, בהיעדר פעילות בבתי הספר ובמסגרות הלא פורמליות.
 2. **המראיינים הדגישו את הקושי בלמידה מרחוק** בשל מחסור בתשתיות תקשורת ובציוד קצה ובשל מחסור במיומנויות הנדרשות אצל המורים, ההורים והתלמידים.
 3. 95% מבין משיבי הסקר שלהם ילדים בגיל בית ספר דיווחו **שילדיהם השתתפו בלמידה מרחוק, לפחות חלק מן הזמן**. ממצאי הסקר אינם מאפשרים להצביע על ההיקף המדויק או על רמת ההתמדה בלמידה מרחוק. **אחוז ההורים שדיווחו שרק חלק מילדיהם השתתפו בלמידה מרחוק היה גבוה יותר ביישובים הבלתי מוכרים** (52% לעומת 33% ביישובים המוכרים, $p < 0.01$). 70% מן ההורים לתלמידים בכיתות י"א-י"ב דיווחו שילדיהם השתתפו בשיעורי תגבור לקראת בחינות הבגרות.
 4. עם זאת, **ההורים דיווחו על קשיים רבים בלמידה מרחוק**, ובהם: אין מחשב/טלפון או אין מספיק מכשירים לכל הילדים (52%); אין אינטרנט או יש אינטרנט חלש (56%); אין מבוגר שיעזור וישגיח (23%); אין מספיק מקום או אין מקום שקט ללמידה בבית (20%); חוסר ידע של הילדים להשתמש באמצעים של למידה מרחוק (13%) או חוסר רצון של הילדים להשתתף בה (20%). ביישובים המוכרים, 46% דיווחו על מחסור בציוד טכנולוגי ושיעור זה דיווחו על ליקויים בקשר האינטרנט; ביישובים הלא מוכרים דיווחו על כך 69% ו-74%, בהתאמה (ההבדל בין היישובים המוכרים לבלתי מוכרים מובהק, $p < 0.05$). 36% מן ההורים ביישובים הבלתי מוכרים דיווחו על אספקת חשמל לא סדירה.
 5. מן הראיונות עלה שגם **לאחר הסגר הראשון תלמידים רבים לא הגיעו למסגרות החינוך** בשל חשש של הורים מהדבקה, בשל תחושת ההורים שוויתור על הלימודים לא יזיק ובשל אי-אמון שנבע מכך שמנהיגי היישובים לא נתנו דוגמה אישית ולא שלחו את ילדיהם שלהם למסגרות החינוך.

6. המרואיינים הביעו **חשש מהחרפת הקשיים בתחום הלימודי והרגשי** שהיו קיימים אצל תלמידים רבים ממילא. כמו כן הביעו **חשש שהיקף הנשירה מן הלימודים יגדל**.
7. **הורים** לילדים בגילי בית ספר שהשתתפו בסקר הביעו **חשש מהתדרדרות הילדים בתחום הלימודי** (81%), מכך **שהילדים לא יצליחו לסיים תיכון או להשיג תעודת בגרות** (32%) ומכך **שלא יחזרו לבתי הספר, גם כשהם יפתחו מחדש** (35%).

בריאות

המחקר לא העמיק בהשפעות המשבר על מצב הבריאות של האוכלוסייה הבדואית בנגב. עם זאת מן הראיונות ומן הסקר עולה כי בקרב האוכלוסייה הבדואית יש גורמים המגבירים את החשש מפני הדבקה בנגיף, וכי המגפה גרמה לפגיעה בטיפול הרפואי השוטף לאנשים הזקוקים לו.

1. בראיונות דווח על **גורמים התורמים להגברת סיכויי ההדבקה בנגיף הקורונה בקרב האוכלוסייה הבדואית**, ואלו הם: קושי בבידוד חולה או מי שחשוד כחולה בשל צפיפות המגורים ובשל היעדר זכאות לימי מחלה אצל מי שהעסקתם אינה מוסדרת; נורמות חברתיות אשר נוגדות לא פעם את כללי הריחוק החברתי, למשל מחויבות גדולה מאוד להשתתף בחתונות; והעובדה כי עובדים רבים מועסקים בעבודות שבהן הם חשופים יותר להדבקה, כמו עבודות ניקיון.
2. **15% מכלל המשיבים** לסקר (11% ביישובים המוכרים ו-26% ביישובים הבלתי מוכרים, $p < 0.01$) דיווחו שהם או מישהו מבני משפחתם **הפסיקו טיפול או מעקב רפואי** חיוניים בתקופת המשבר, רובם בשל חשש מהידבקות במהלך הביקור במרפאה.

מצב נפשי ויחסים במשפחה

מן הראיונות ומן הסקר עולה כי למשבר הקורונה היו השפעות נפשיות וחברתיות, הן על מבוגרים הן על ילדים.

1. המרואיינים דיווחו על **עלייה במספר מקרי האלימות במשפחה ועל עלייה בצרכים בתחום בריאות הנפש**. לא נמסרו מספרים מדויקים.
2. כשנשאלו המשיבים לסקר בשאלה פתוחה על התחומים הנוספים שבהם המשבר השפיע על חייהם, התחומים השכיחים ביותר שצוינו היו **התחום החברתי/משפחתי** – חוסר יכולת לפגוש בני משפחה וחברים, **והתחום הרגשי/נפשי** – דאגות ודיכאון.
3. חלק מן ההורים שהשתתפו בסקר הביעו **דאגה בנוגע למצב החברתי והנפשי של הילדים** בעקבות הפסקת הלימודים וציינו בין היתר את החשש שיתחברו עם גורמים שליליים (19%) ואת החשש מדיכאון (7%).

4.2 תשתיות קיימות להתמודדות עם המשבר

תשתיות מקצועיות וארגוניות ברשויות המקומיות

מן הראינות ומן הסקר עולה כי חולשת התשתיות המקצועיות והארגוניות ברשויות המקומיות הקשתה על התמודדות יעילה עם המשבר והובילה לרמת אמון נמוכה של התושבים כלפיהן.

1. מן הראינות עלה שהקשיים שחוותה האוכלוסייה בתקופת המשבר התעצמו בשל החולשה הבסיסית של הרשויות המקומיות ושל מערך השירותים. הרשויות המקומיות, החלשות מלכתחילה, ניצבו בפני ירידה בהכנסות (גביית ארנונה, אגרות בנייה) ועלייה בהוצאות (הצטיידות בתי הספר, הרחבת מערך ההסעות לבתי ספר בשל למידה במשמרות, פינוי מבודדים וסיוע לנזקקים באמצעות המחלקות לשירותים חברתיים. המצב הוביל לעומס גדול על המחלקות לשירותים חברתיים, אשר סבלו ממחסור בתקנים עוד לפני משבר הקורונה. המחלקות תפקדו חלקית עקב ריבוי עובדים בבידוד ונאלצו לעסוק, בצד המשימות השגרתיות, במתן סיוע חומרי (מזון לתינוקות, ציוד לבית ספר וכו').
2. עוד עלה מן הראינות כי **ברשויות מקומיות רבות לא הייתה תשתית מספקת להתמודדות עם מצבי חירום**, כגון צוותי חירום מנוסים, נהלים ברורים להתמודדות עם מצבים לא שגרתיים, מאגרי מידע מסודרים שיאפשרו ליצור קשר במהירות ולהציע סיוע למשפחות נזקקות או לבעלי עסקים וכן ידע וניסיון בהתמודדות עם משרדי ממשלה כדי לקבל סיוע נדרש.
3. המרואיינים ציינו בעיה של **חוסר אמון של הציבור** ברשויות המקומיות ובהנהגה המקומית, שהתבטא למשל בהיענות נמוכה לקריאה לחזור ללימודים בבתי הספר בתום הסגר הראשון. בסקר נמצא כי רק ל-29% מן המשיבים ביישובים המוכרים יש אמון (במידה רבה או מסוימת) ברשויות המקומיות בנוגע להתמודדות עם משבר הקורונה, לעומת 44% מן הבדואים בנגב שהעריכו את תפקוד הרשות המקומית כטוב מאוד או טוב בשנת 2019 (מג'אדלה ואח', א"ת)³. בסקר הנוכחי נמצא כי ביישובים הלא מוכרים, שאינם משתייכים לרשות מקומית אך תושביהם צורכים חלק מן השירותים ברשויות מקומיות סמוכות, האמון כלפי הרשויות המקומיות בהתמודדות עם משבר הקורונה נמוך במיוחד – 14% בלבד מן המשיבים ציינו כי יש להם אמון בהן (במידה רבה או מסוימת). לשם השוואה, בקרב האוכלוסייה היהודית בדרום, שיעור הסבורים כי תפקוד הרשות המקומית היה טוב בשנת 2019 (לפני פרוץ המשבר) היה 71%; ובקרב כלל המשיבים בארץ בסקר הלמ"ס מנובמבר 2020 (במהלך משבר הקורונה), שיעור הנותנים אמון ברשות המקומית היה 72%.

תשתיות דיגיטליות

מן הראינות ומן הסקר עולה כי היעדר תשתיות דיגיטליות מספיקות והיעדר ידע וניסיון בשימוש בשירותים דיגיטליים כגעו בתקופת המשבר פגיעה של ממש ביכולת של התושבים להמשיך לצרוך שירותים, למצות את זכויותיהם, לקבל סיוע נדרש ולהמשיך ללמוד.

³ עיבוד של מכון ברוקדייל לנתוני הסקר החברתי של הלמ"ס משנת 2019. על פי הגדרות הניתוח, בדואים בנגב הם מוסלמים בנפת באר שבע. הסקר לא כלל יישובים בלתי מוכרים.

1. היקף התשתיות הדיגיטליות (תשתית אינטרנט, טלפון וציוד) והיקף השימוש בשירותים דיגיטליים היו נמוכים ביישובים הבדואיים עוד לפני המשבר (בשנת 2019, אחוז המשתמשים באינטרנט בקרב הבדואים בנגב עמד על 64% לעומת 89% בקרב היהודים בנגב) (מג'אדלה ואח', א"ת). מן הראיונות עלה שהיעדר תשתיות דיגיטליות מספקות לקבלת שירותים מרחוק (בעיקר ביישובים הבלתי מוכרים), היעדר ידע וניסיון ונורמות תרבותיות שאינן תומכות בשימוש באמצעים אלו (בעיקר בנוגע לנשים), פגמו ביכולת לצרוך שירותים מרחוק בתקופה שבה אי אפשר היה לקבל שירותים פיזיים בשל הגבלות על ההגעה אליהם ועל אמצעי התחבורה.

2. ייתכן שהקושי להשתמש בשירותים דיגיטליים, בצד צמצום האפשרות להגיע למשרדים בערים הגדולות, פגמו גם ביכולת של הזקוקים לכך למצות את זכויותיהם, בעיקר בתחום התעסוקה.

3. מן הראיון עם נציגת זרוע העבודה במשרד הרווחה עלה כי חוסר הידע או הרצון להשתמש בשירותי למידה מרחוק גרם לנשירת חניכים מהכשרות מקצועיות. לדבריה, התופעה בלטה יותר אצל נשים, שמסיבות תרבותיות חששו מחשיפה למצלמה. לא נמסרו נתונים מדויקים על היקף הנשירה.

4. כאמור, הורים רבים דיווחו בסקר על קשיים רבים בלמידה מרחוק, שהעיקריים בהם נוגעים להיעדר תשתיות דיגיטליות וציוד. בראיונות עם אנשי המפתח ואנשי המקצוע דווח גם על מחסור במיומנויות של הוראה מרחוק אצל המורים.

5. בראיונות דווח על קושי של חלק מן התושבים להשתמש בשירותי רפואה מקוונים בתקופות שבהן היה קושי להגיע אל המרפאות.

4.3 היעזרות התושבים בשירותי סיוע ומידע וצורכי סיוע חסרים

הממצאים שלהלן מבוססים על הסקר ועל הראיונות. הממצאים מעידים על שיעור נמוך של תושבים שפנו לעזרה או קיבלו עזרה בהיבטים החומריים, וכן על שיעור נמוך של תושבים שקיבלו ייעוץ ומידע בנוגע לסיוע לאנשים עם מוגבלות בתקופת המשבר ולהתמודדות עם שינוי תעסוקתי. שיעורים גבוהים יותר קיבלו סיוע מסוים בנוגע ללימודי הילדים, פחות ביישובים הבלתי מוכרים, וכן מידע על המגפה, בעיקר מן האינטרנט. צורכי הסיוע העיקריים שצוינו היו בתחום הכלכלי, ובמידה פחותה מעט בתחום הלימודים ובכל הנוגע להתנהגות של הילדים.

היעזרות בשירותי סיוע ומידע

1. 11% מן המשיבים ציינו שמשפחתם הייתה רשומה בשירותי הרווחה לפני פרוץ משבר הקורונה וכך גם בעת שהשיבו לסקר. יש להניח שאחוזים אלו נמוכים מן האחוזים בקרב כלל האוכלוסייה הבדואית, בשל ייצוג יתר בסקר לבעלי השכלה גבוהה ולמועסקים. 16% מן המשיבים דיווחו על קבלת גמלת הבטחת הכנסה, ו-10% דיווחו על קבלת הנחות בתשלומים שונים (כגון תשלומי ארנונה). כ-1%-5% בלבד דיווחו על קבלת ציוד מסוגים שונים בתקופת המשבר – חבילות מזון, ביגוד, ציוד לימודי וציוד היגיינה.

2. 31% מן המשיבים ציינו שבמשפחתם יש אדם אחד לפחות עם מוגבלות או עם מחלה כרונית (כולל המשיב עצמו). מהם, 29% דיווחו שקיבלו ייעוץ (בעיקר מקופת החולים או משירותי הרווחה) בנוגע להתמודדות עם המצב ולסיוע לאדם זה בתקופת המשבר.

3. בראיונות עם אנשי המפתח הוזכרה **סולידריות חברתית גדולה** בקרב האוכלוסייה הבדואית, שהתבטאה בעזרה הדדית בתקופת המשבר. בהקשר זה נשאלו המשיבים לאילו גורמים (חוץ מבני משפחה וחברים) הם פנו בתקופת המשבר לעזרה וסיוע. מבין הגורמים השכיחים שאליהם פנו לסיוע: שירותי רווחה (9% מן המשיבים), שירותי בריאות (11%), בית הספר (7%) וארגונים וולונטריים (2%). **70% ציינו שלא פנו אף לא לגורם סיוע אחד** (אין הבדל בין היישובים המוכרים לבלתי מוכרים).

4. המשיבים נשאלו אם הם וילדיהם קיבלו **עזרה בלימודים** מבית הספר או מארגון אחר. 59% דיווחו שמורים התקשרו להציע עזרה; 49% דיווחו שמורים העבירו שיעורים מוקלטים שאפשר ללמוד בעזרתם; 47% דיווחו על מתן הסברים לילדים על שימוש באמצעי הלמידה מרחוק; 27% דיווחו על מתן הסברים להורים על שימוש באמצעי למידה מרחוק; 19% דיווחו שקיבלו ציוד ללמידה מרחוק; ו-20% דיווחו שהתלמידים קיבלו ערכות יצירה או פעילות. מעטים יותר דיווחו על מתן הדרכה להורים בנוגע לדרכי התמודדות עם קשיים רגשיים בתקופת המשבר (13%) ועל הגעת מתנדבים לסיוע בלימודים (5%). בכל ההיבטים הנוגעים לעזרה בלימודים לא נמצאו הבדלים מובהקים בין יישובים מוכרים ליישובים בלתי מוכרים.

5. **68% מן המשיבים דיווחו שהם קיבלו מידע על המגפה** (איך למנוע הידבקות ומה לעשות אם משהו נדבק). **מקורות המידע העיקריים היו רשת האינטרנט והטלוויזיה** (73% ו-66% מבין מי שקיבלו מידע, בהתאמה). 85% ממקבלי המידע העידו שהוא היה ברור ומספיק.

6. אף על פי ש-16% ממשיבי הסקר דיווחו על פגיעה בתעסוקתם כשכירים או על פגיעה בפעילות העסק, **6% בלבד מן המשיבים ציינו שקיבלו מידע וסיוע בהתמודדות עם שינוי תעסוקתי** (מה מגיע למי שמפוטר, איך לקבל דמי אבטלה, איך למלא טפסים לבקשת דמי אבטלה או מענק לעצמאים וכדומה). רובם המכריע קיבלו את המידע מן הטלוויזיה או מן האינטרנט.

צורכי סיוע חסרים

כשנשאלו מהם התחומים שבהם הם צריכים עזרה וסיוע, **51% מן המשיבים ציינו צורך בסיוע כספי** (אין הבדל בין היישובים המוכרים לבלתי מוכרים). יש שצינו צורך בסיוע במציאת עבודה (11%), בהכשרה מקצועית (4%) או בפתיחת עסק (3%). **33% ציינו צורך בעזרה בלימודים של הילדים ו-17% ציינו צורך בעזרה בנוגע להתנהגות הילדים.**

4.4 פעולות עיקריות של משרדי הממשלה שנועדו להתמודד עם המשבר

הממצאים שלהלן מבוססים על הראיונות שנערכו עם בעלי תפקידים במשרדי הממשלה. מן הראיונות עולה כי משרדי הכלכלה והתעשייה, החינוך, וזרוע העבודה במשרד הרווחה פעלו כדי לתת מענה לצרכים מיידיים שנוצרו בעקבות המשבר בתחומי התעסוקה והחינוך. עם זאת נראה שיש מקום לתגבר ולהאיץ תוכניות שמטרתן לתת מענה לצרכים שהיו קיימים עוד לפני פרוץ המשבר והוחרפו בעקבותיו.

תעסוקה והכשרה

1. **משרד הכלכלה והתעשייה** פועל כבר תקופה ארוכה כדי לעודד עסקים לקלוט עובדים ששיעור השתתפותם בתעסוקה נמוך, באמצעות מסלול ייעודי להעסקת עובדים מקרב האוכלוסייה הבדואית, בדגש על נשים. כמו כן יש מסלולים לתמרוץ עסקים

לפעול ביישובים בדואיים. בתקופת המשבר נפתחו **מסלולים מהירים** (לא ייחודיים לאוכלוסייה הבדואית) **לסיוע לעסקים קטנים**, וכן הוקצו **תקציבים לסיוע לעסקים לשדרג את העסק כך שיוכל לפעול מרחוק**.

2. **תוגברו המאמצים למימוש תוכניות ייחודיות לאוכלוסייה הבדואית**, שהיו בתכנון משרד הכלכלה והתעשייה לפני פרוץ המשבר: הקמת מתחם לעסקים קטנים, פיתוח אזורי תעשייה קטנים באזור, מסלול להקמת עסקים בתחום השירותים ומתחם יזמות לנשים. נוסף על כך עלתה יוזמה, בשיתוף שירות התעסוקה, לפיתוח הכשרות ולסיוע בגיוס עובדים בהתאמה לצרכים של גופים שמתכוונים להקים מפעלים באזור בעקבות תמריצי המשרד. נוכח המשבר, **מושם דגש גם על תעסוקת גברים**, לאחר שבשנים האחרונות הושם דגש על עידוד נשים להיכנס לשוק התעסוקה.

3. פעילות **זרוע העבודה** במשרד הרווחה התמקדה **בשיווק הכשרות מקצועיות ובחיזוק האוריינות הדיגיטלית** ובהגברת הלגיטימציה לשימוש בלמידה מקוונת. גם משרד זה חזר והתמקד, נוכח המשבר, בתעסוקת גברים נוסף על תעסוקת נשים.

חינוך

פעילות **משרד החינוך** התמקדה בשלושה היבטים: **החזרת תלמידים לבתי הספר לאחר תקופה ארוכה של חוסר למידה; השקעה במנגנוני למידה מרחוק או למידה בקבוצות קטנות; והיערכות לצמצום הפערים הלימודיים שהוחרפו עקב המשבר**. הפעילות כללה מאמצי הסברה להשבת האמון של ההורים במערכת ולעידודם לשלוח את הילדים לבתי הספר, בסיוע תשעה מפקחים שמונו במיוחד לשם כך; מינוי רכזי למידה מרחוק בבתי הספר והכשרת מורים בהוראה מרחוק; הוספת תקציבים לרשויות המקומיות ולבתי הספר לשם רכישת ציוד, שדרוג כיתות מתוקשבות, רכישת אמצעי היגיינה ותוספת שעות לימוד; הכנת תוכנית פעולה הכוללת מתווה משמרות לשילוב למידה בבית הספר ולמידה מרחוק, תוך התייחסות לצורך בתגבור מערך ההסעות וההזנה שאותן הרשויות עצמן לא יכולות לממן. נוסף לכך, כל בית ספר התבקש להכין תוכנית עבודה לצמצום פערים לימודיים. בעקבות זאת, לדברי נציג משרד החינוך, ב-1 בספטמבר 2020, כשנפתחו בתי הספר, הגיעו 70% מן התלמידים למוסדות החינוך לעומת נוכחות נמוכה ביותר (קרובה לאפס) של תלמידים בתקופה שבה המוסדות נפתחו בתום הסגר הראשון.⁴ בתחילת מארס 2021 נמסר שפעילות משרד החינוך בשנת הלימודים תשפ"א התמקדה בחלוקת ציוד קצה ובהמשך שדרוג טכנולוגי של בתי הספר.

⁴ הריאיון נערך לפני תחילת הסגר השני.

5. מגבלות המחקר

1. המחקר התבסס על נתונים שנאספו בכמה נקודות זמן במהלך המשבר, והם מייצגים את המצב בתקופת האיסוף. נתוני התעסוקה, המבוססים על הנתונים המנהליים של המוסד לביטוח הלאומי, היו סופיים עד יוני 2020 ומתייחסים לשכירים בלבד.
2. בסקר האוכלוסייה יש ייצוג יתר לבעלי השכלה גבוהה ולמי שהיו מועסקים לפני המשבר לעומת כלל האוכלוסייה הבדואית. לכן יש להתייחס לממצאים בזהירות, בעיקר בנוגע להיבטים של תעסוקה ומצב כלכלי.
3. המסקנות וכיווני הפעולה המוצעים מבוססים על דברי אנשי המפתח ובעלי התפקידים שרואיינו ועל ניתוח הממצאים שעלו משאר מקורות המידע שביצעו החוקרים. עם זאת, לא נבדקו לעומק במסגרת מחקר זה מידת ההיתכנות של כיווני הפעולה והצעדים הדרושים לביצועם.

6. מסקנות וכיווני פעולה מוצעים

6.1 מסקנות

מן המחקר עולה פגיעה ניכרת באוכלוסייה הבדואית בעקבות המשבר, פגיעה שגם הבליטה ביתר שאת את הפערים שהיו קיימים קודם לכן בתשתיות ובמערך השירותים בין אוכלוסייה זו לכלל האוכלוסייה בישראל. משרדי הכלכלה והתעשייה, החינוך, וזרוע העבודה במשרד הרווחה, בצד הרשויות המקומיות, פעלו כדי **לתת מענה לצרכים מיידיים** שנוצרו בעקבות המשבר, כגון היעדרויות תלמידים מבית הספר, התדרדרות במצב הלימודי והחמרת המצב הכלכלי של יחידים ומשפחות באוכלוסייה הבדואית. עם זאת נראה שיש מקום **לתגבר ולהאיץ תוכניות שמטרתן מתן מענה לצרכים שהיו קיימים עוד לפני פרוץ המשבר** והוחרפו בעקבותיו.

6.2 כיווני פעולה מוצעים, לטווח הקצר והבינוני

על בסיס הצעותיהם של אנשי המפתח ובעלי התפקידים שרואינו ועל בסיס ניתוח צורכי האוכלוסייה, כפי שעלו מממצאי הסקר ומן הנתונים המנהליים, גובשו כמה כיווני פעולה שנועדו לסייע בהתמודדות עם השפעות המשבר בטווח הקצר והבינוני, אך הם רלוונטיים גם להתמודדות עם הקשיים הבסיסיים של האוכלוסייה הבדואית והם עשויים להשפיע עליהם בטווח הארוך. ראוי לציין שחלק מכיווני פעולה כבר נמצאים בתהליכי תכנון או תחילת ביצוע במשרדי הממשלה השונים ובארגונים של המגזר השלישי. בהמשך יש לבחון לעומק את היתכנות כיווני פעולה אלו ואת התנאים הדרושים למימושם, לצורך גיבוש תוכנית עבודה מכורטת.

1. **לפתח מענים לתגבור האוריינות הדיגיטלית.** היעדר אוריינות דיגיטלית באוכלוסייה הבדואית התגלה בתקופת המשבר כחסם בולט, בעל השפעות בתחומים שונים: תעסוקה (עבודה מרחוק, השתתפות בהכשרות), לימודים (הוראה ולמידה מרחוק), התנהלות הרשויות המקומיות (העברת מידע וריכוז מידע על האוכלוסייה), מיצוי זכויות (הגשת בקשות לסיוע) ובריאות (ייעוץ רפואי מרחוק). בד בבד עם המאמצים הנדרשים לתגבור התשתיות הדיגיטליות והציוד, יש צורך לבחון דרכים להעלאת רמת האוריינות הדיגיטלית של האוכלוסייה, בדגש על גורמי מפתח (בעלי תפקידים פורמליים או מתנדבים) שיוכלו להנגיש ולסייע לאוכלוסייה הרחבה בשימוש בשירותים דיגיטליים.

2. **לפתח הכשרות מקצועיות.** הכשרת עובדים לתפקידים נדרשים חיונית כדי לספק לאוכלוסייה הבדואית מקורות הכנסה הולמים ויציבים. באמצעות שיתוף פעולה וסנכרון בין משרד הכלכלה והתעשייה, זרוע העבודה במשרד הרווחה, שירות התעסוקה, מרכזי ריאן, גורמים בתעשייה ועוד, יש לבחון דרכים לפיתוח הכשרות הרלוונטיות למקומות תעסוקה קיימים (או כאלה שעומדים לקום בזמן הקרוב) באזור הנגב ולהשקיע גם בשיווקן ובתמרוץ מובטלים או עובדים בעבודות מזדמנות או בעבודות בשכר נמוך להשתתף בהן. נתון מעודד בהקשר זה הוא האחוז הגבוה של המשיבים שהביעו רצון לקבל הכשרה מקצועית (38% מן הגברים עד גיל 45 ו-27% מן הנשים עד גיל 45).

3. לבחון את האפשרות **לזרז או לתעדף פיתוח של אזורי תעשייה, מלאכה ועסקים** בטווח הקצר והבינוני. ממצאי המחקר מצביעים על החרפה בקשיי התעסוקה של האוכלוסייה הבדואית. יש לבחון אם יש תוכניות להקמת אזורי תעשייה, מלאכה

ועסקים שאפשר, בתגבור תקציבי או בפישוט הליכים, לקדם את מועד פתיחתם (ייתכן שעל חשבון דחייתם של פרויקטים שדורשים זמן רב יותר לביצוע). בכלל זה יש לבחון הקמת אזורי תעסוקה ייעודיים, בשולי היישובים, לנשים המתמודדות עם קשיי נגישות ייחודיים ושנפגעו במיוחד במשבר הנוכחי, משום שרבות מהן היו מועסקות בעבודות מזדמנות ומשום שנאלצו להיעדר מן העבודה ולהשגיח על ילדיהן.

4. **לחזק מנגנונים ברשויות המקומיות להתנהלות במצבי חירום.** הרשויות המקומיות ממלאות תפקיד חשוב במתן מענה לצרכים של תושביהן בימי שגרה, ובמיוחד בעיתות חירום. הרשויות המקומיות הבדואיות, אשר מתמודדות עם קשיים כלכליים ואחרים גם בימי שגרה, התקשו מאוד לעמוד בעומס שנוצר עקב משבר הקורונה, שבו הכנסותיהן ירדו והיקף הצרכים עלה. לקשיים הכלכליים התווספו ליקויים ארגוניים ומחסור בידע וניסיון בחלק מן הרשויות. נראה שיש מקום לבחון דרכים לסייע לרשויות המקומיות בהיבטים אלו, ובהם סיוע בהקמת מסדי נתונים של בעלי עסקים ושל משפחות נזקקות כדי שאפשר יהיה ליצור איתם קשר מידי במקרי משבר; התארגנות למתן סיוע (כלכלי ונפשי) למשפחות במצוקה; שימוש במתנדבים כדי להעביר מידע (לדוגמה, בנושא מיצוי זכויות בתחומי הרווחה, הבריאות והתעסוקה) ולאסוף מידע על צרכים; הכשרה והדרכה של בעלי תפקידים בנוגע לעבודה עם גורמי הממשלה וגיוס תקציבי חירום. ייתכן שיש לבחון דיפרנציאלית את היקף הצרכים בתחום זה ברשויות המקומיות השונות, ללמוד מרשויות שהתנהלותן הייתה מוצלחת יותר ואולי אף למנות בעל תפקיד מיוחד מטעם משרד הפנים אשר יוביל את המהלך מול הרשויות.

5. **לפתח מענים להתמודדות עם הפגיעה במערכת החינוך ועם העלייה הצפויה בנשירת תלמידים מבתי הספר.** שיעורי הנשירה מבתי הספר גבוהים באוכלוסייה הבדואית גם בימי שגרה, ויש חשש של ממש שהתקופה הארוכה של חוסר למידה תוביל להעלאתם. היקף תופעת הנשירה בשגרה והעצמתה בימי המשבר עשויים ליצור סכנה אמיתית למערכת החינוך בקרב אוכלוסייה זו. נראה שהדבר יחייב היערכות חירום מיוחדת של משרד החינוך כדי לתת מענה הולם. יש אפוא להמשיך ולבחון מה האמצעים ודרכי הפעולה הנדרשים כדי לתגבר את המאמצים למניעת נשירה ולהחזרת נוסרים למסגרות החינוך, באמצעות תגבור כוח אדם ייעודי (קציני ביקור סדיר וכדומה), פעולות הסברה להורים, תוכניות סיוע לצמצום פערים לימודיים, תגבור מסגרות השלמת השכלה לנושרים (אפשר גם באמצעות שימוש במערך הלא-פורמלי), וכדומה.

6. **להטמיע למידה מרחוק.** נראה שרכיב הלמידה מרחוק ימשיך ללוות את מערכת החינוך לתקופה ממושכת ואולי אף יהפוך לחלק מן הלמידה בימי שגרה. מוצע לבחון דרכים להטמעת דרך למידה זו במערכת – באמצעות תגבור הכשרת המורים בתחום של למידה מרחוק, בצד חיזוק האוריינטציה הדיגיטלית לתלמידים ולהורים, הכשרת תומכי למידה (סטודנטים או מתנדבים) שיוכלו לסייע ובמקרי הצורך – השאלה או הספקה של ציוד טכנולוגי נדרש.

עוד פרסומים של המכון בנושא

לף, י., חג'אג'רא, ו. ואייל, י. (2021). התוכנית להעצמת הרשויות המקומיות הבדואיות במסגרת התוכנית לפיתוח כלכלי-חברתי של האוכלוסייה הבדואית בנגב 2021-2017 (החלטת ממשלה 2397) – מחקר הערכה דוח ביניים: תמונת מצב עד סתיו 2020. דמ-877-21

סופר-פורמן, ח., ברלב, ל. וגדג', נ. (2021). ילדים עם מוגבלות באוכלוסייה הבדואית בנגב. דמ-883-21

פן, נ., גולדווג, ר. ולרון, מ. (2021). שימוש וחסמי שימוש בשירותי בריאות מרחוק בקרב האוכלוסייה הערבית בישראל. דמ-871-21
סומך, ס., תירוש, א., קשת, נ., מיעארי, ס., כרכבי-סבאח, מ., לווינטל, ע., מסטרמן, ע., אבו חרקה, נ., דיאבאת, ס. וחסן, ס. (2020). התעסוקה בקרב האוכלוסייה הערבית בעת משבר קורונה: אתגרים, הזדמנויות ומרחבי השפעה. מ-174-20

מקורות

מג'אדלה, א., כהן, ד., עבאס, ר., קונסטנטינוב, ו., הרן, ד. ואייל, י. (א"ת). דוח תמונת מצב של האוכלוסייה הבדואית בנגב – מדדים נבחרים. [נייר עבודה]. מכון מאיר-ג'וינט-ברוקדייל.

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (למ"ס) (2020א). הודעה לתקשורת. החוסן האזרחי בתקופת משבר הקורונה, ממצאים מהגל הרביעי של הסקר 16/11/2020 https://www.cbs.gov.il/he/mediarelease/DocLib/2020/367/19_20_367b.pdf

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (למ"ס) (2020ב). הודעה לתקשורת. החוסן האזרחי בתקופת משבר הקורונה, 7/5/2020 https://www.cbs.gov.il/he/mediarelease/DocLib/2020/127/19_20_127b.pdf

נספח א': פרוטוקול הריאיון

פתיחה:

שלום ותודה שהסכמת להתראיין. שמי _____ ואני מראיית אותך במסגרת מחקר שעורך מכון ברוקדייל לבקשת האגף לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב במשרד הכלכלה והתעשייה, שאחראי על יישום תוכנית החומש. המטרה של המחקר היא ללמוד על השפעת מגפת הקורונה על האוכלוסייה, בעיקר בתחומים של תעסוקה, חינוך ורווחה, ולהציע כיוונים להתמודדות עם השפעות אלה, בעיקר בטווח הקצר והבינוני. את/ה הוזכרת כאחד/אחת האנשים שמכירים היטב את הנושא ויכולים לתרום להבנת המצב. הריאיון מוקלט ואני גם ארשום את עיקרי הדברים.

[אלו שאלות כלליות. תהיה התאמה מסוימת לפי התפקיד של המראיין/ת]

ראשית, ספרי לי בקצרה על התפקיד שלך/ של הארגון שאת/ה עומד/ת בראשו ואיך אתם מעורבים בפעילות למען האוכלוסייה הבדואית/ תוכנית החומש.

1. להערכתך, מה הן ההשפעות העיקריות של הקורונה על האוכלוסייה הבדואית? אנא התייחסי/י לצרכים חדשים, או לצרכים שהוחרפו עקב המשבר [אם לא עולה לבד, לכוון לתחומים של תעסוקה, חינוך ורווחה]
2. האם יש מאפיינים ייחודיים של האוכלוסייה הבדואית/היישובים הבדואים שהחריפו את הקשיים שמתמודדת איתם כל החברה הישראלית?
3. האם יש לדעתך קבוצות/אוכלוסייה שהושפעו יותר? באילו תחומים ואילו סוגי השפעות? [אם יש צורך בשאלות המשך: להתייחס לגיל, מגדר, צורות יישוב, בעלי מקצועות שונים וכדומה]
4. האם יש יישובים/צורות התיישבות שהושפעו יותר? באילו תחומים ואילו סוגי השפעות?
5. אם יש הבדל בין יישובים מסוימים/אוכלוסיות מסוימות, מה לדעתך מקור ההבדל?
6. אילו צרכים מבין אלה שהוזכרו קודם, קיבלו או מקבלים מענה מהממשלה/רשויות מקומיות ומארגונים אחרים? מה המענים העיקריים?
7. מה החלק של הארגון שלך/המשרד שאת/ה מייצג/ת בהתמודדות עם המגפה? [למי שרלוונטי]
8. אילו צרכים לא קיבלו מענה כלל, או קיבלו מענה לא הולם?
9. מה חסר במיוחד/מה היה עוזר במיוחד כדי לאפשר התמודדות יעילה? [נושאים להתייחסות, לדוגמה: תשתיות וגישה לאינטרנט – בעיקר עבור תלמידים; גישה למידע; הסדרי תעסוקה; יכולת הילדים וההורים להתמודד עם למידה מרחוק]
10. מהם לדעתך כיווני הפעולה המרכזיים שיאפשרו לתת מענה מהיר ואפקטיבי להשלכות הקורונה ולסייע לאוכלוסייה להתמודד איתן? אנא התייחסי/י לכיווני פעולה בתחומי התעסוקה, החינוך, הרווחה וכו'.
11. מבין כיווני פעולה אלה, מה לדעתך הכיוונים שיאפשרו לשפר את מצב האוכלוסייה בטווח הארוך (ולא רק בתקופת הקורונה)?

12. איך אפשר להגביר את החוסן של האוכלוסייה להתמודדות עם המשך הגל הנוכחי של המגפה ועם התפרצויות אפשרויות שלה בעתיד? (לא בהיבט הרפואי).

13. לגבי כיווני הפעולה שהצעת, עם מי היית מציע/ה לדבר כדי להבין את מידת ההיתכנות/השימוש של הכיוונים האלה, ומה נדרש כדי לפתח אותם?

נספח ב': סקר האוכלוסייה - שיעורי השבה ומאפייני המרואיינים

בבניית הדגימה נעשה ניסיון לייצג את סוגי היישובים שבהם מתגוררת האוכלוסייה הבדואית, על פי המשקל היחסי של תושביהם בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב, ולתת ייצוג שווה לגברים ולנשים. הדגימה התבססה על רשימת מספרי טלפון ניידים ונייחים שהתקבלו מחברת סקרים, על פי כתובות מגורים, שמות משפחה (ביישובים לא מוכרים) ושמות פרטיים (בדגימת הנשים). שיעורי ההשבה מבטאים הן את היכולת להגיע למרואיינים רלוונטיים (מספרי טלפון רבים היו שגויים, לא מחוברים או שענו בהם גברים אף שהיו רשומים על שם נשים) הן את מידת הנכונות להתראיין, שביטוייה הוא אחוז המתראיינים מבין מי שענו לטלפון. ייתכן שגם השיעור הגבוה של אי-מענה (לאחר ניסיונות רבים, בימים שונים, בשעות שונות וממספרי טלפון שונים) מעיד על סירוב להתראיין (סרבנות סמויה).

לוח ב-1 מציג את התפלגות המשיבים, לפי מגדר ולפי סוג היישוב. הלוח מדגים את הקושי בהשגת מרואיינים (בסך הכול נערכו ראיונות מלאים עם 16% מבעלי הטלפונים) ומראה כי שיעורי ההשבה מבין מספרי הטלפון שבהם היה מענה רלוונטי נעים בין 29% ל-82%, בסוגי היישוב השונים ובשני המגדרים (63% בכלל הסקר).

לוח ב-1: התפלגות המשיבים, לפי מגדר ולפי סוג היישוב (במספרים ובאחוזים)

יישובים בלתי מוכרים	מועצות אזוריות	מועצות מקומיות	עיר	סך הכול	
128	97	253	151	629	מספרי טלפון שהתקשרו אליהם, מהם:
24	33	35	35	127	מספרי טלפון לא רלוונטיים [^]
60	32	122	47	261	מספרי טלפון ללא מענה
11	29	43	34	107	לא מעוניינים להשתתף בסקר
33	12	53	33	131	ראיונות שבוצעו במלואם או כמעט במלואם ^{^^}
26	12	21	22	21	אחוז ההשבה – ראיונות מלאים מבין כלל מספרי הטלפון שהתקשרו אליהם
75	29	55	49	55	אחוז ההשבה – ראיונות מלאים מקרב מספרי הטלפון שבהם היה מענה רלוונטי
199	164	411	215	989	מספרי טלפון שהתקשרו אליהם, מהם:
77	56	126	86	345	מספרי טלפון לא רלוונטיים [^]
80	90	216	87	473	מספרי טלפון ללא מענה
7	5	21	8	41	לא מעוניינים להשתתף בסקר
32	9	48	34	123	ראיונות שבוצעו במלואם או כמעט במלואם ^{^^}
16	5	12	16	12	אחוז ההשבה – ראיונות מלאים מבין כלל מספרי הטלפון שהתקשרו אליהם
82	64	70	81	75	אחוז ההשבה – ראיונות מלאים מבין מספרי הטלפון שבהם היה מענה רלוונטי
20	8	15	18	16	אחוז ההשבה – ראיונות מלאים מבין כלל מספרי הטלפון שהתקשרו אליהם
78	38	61	61	63	אחוז ההשבה – ראיונות מלאים מבין מספרי הטלפון שבהם היה מענה רלוונטי

[^] מספר לא מחובר, לא מן האוכלוסייה הבדואית, לא מן המגדר המבוקש.

^{^^} נוסף על כך, שלושה ראיונות עם נשים ושבעה ראיונות עם גברים בוצעו חלקית. ראיונות אלו לא נכללו בניתוח הנתונים ואינם נכללים בלוח.

לוחות ב-2 – ב-5 מציגים את מאפייני המשיבים. בצד השמירה על ייצוגיות לסוגי היישובים השונים, לשני המגדרים ולקבוצות גיל שונות, אפשר לראות שבקרב המשיבים יש ייצוג יתר לבעלי השכלה אקדמית ולמי שהיו מועסקים לפני משבר הקורונה.

לוח ב-2: התפלגות המשיבים, לפי סוג יישוב ולפי מגדר (במספרים)

	גברים	נשים
סך הכול	131	123
יישובים מוכרים	98	91
עיר	33	34
מועצות מקומיות	53	48
מועצות אזוריות	12	9
יישובים בלתי מוכרים	33	32

הלוחות שלהלן מציגים את רמת ההשכלה של המשיבים, לפי קבוצת גיל (**לוח ג-3**) ולפי מגדר (**לוח ג-4**). המשיבים נשאלו מה התעודה האחרונה שקיבלו. 16% דיווחו שקיבלו תעודת סיום בית ספר תיכון (שאינה תעודת בגרות); 10% – תעודת בגרות; 9% – תעודת סיום ממוסד על תיכוני לא אקדמי; 35% דיווחו שברשותם תואר אקדמי. 22% דיווחו שלא למדו כלל או שלא קיבלו אף אחת מן התעודות שצוינו. כצפוי, נמצאו הבדלים ניכרים בין קבוצות הגיל. שיעור בעלי כל התעודות גבוה יותר בקרב המשיבים עד גיל 45, ושיעור הנשים בעלות תעודה אקדמית גבוה משיעור הגברים.

לוח ב-3: התעודה האחרונה שקיבלו המשיבים, לפי קבוצת גיל (באחוזים)

	עד גיל 45 n=164	מעל גיל 45 n=86	סך הכול^א n=254
סיום תיכון	16	9	20
בגרות	10	9	13
על תיכונית לא אקדמית	9	7	10
אקדמית	35	24	40
לא קיבלו אף תעודה מן הנ"ל	9	15	6
לא למדו כלל	13	29	5
לא יודעים/לא ענו	7	10	6

^א כולל ארבעה משיבים שלא ציינו את גילם.

לוח ב-4: התעודה האחרונה שקיבלו המשיבים, לפי מגדר (באחוזים)

נשים n=123	גברים n=131	סך הכול n=254	
7	24	16	סיום תיכון
10	11	10	בגרות
5	7	9	על תיכונית לא אקדמית
43	27	35	אקדמית
11	7	9	לא קיבלו אף תעודה מן הנ"ל
14	13	13	לא למדו כלל
6	8	7	לא יודעים/לא ענו

שיעור המדווחים שהם בעלי תעודה אקדמית גבוה בהרבה מאומדן שיעור בני 18 ויותר באוכלוסייה הבדואית שהם בעלי השכלה אקדמית – 11% בקרב הגברים ו-15% בקרב הנשים.⁵ גם בפילוח לפי קבוצות גיל יש פערים לטובת משיבי הסקר הנוכחי – כך, לדוגמה, בקבוצת הגיל 25-29 שיעור המדווחים בסקר על היותם בעלי תעודה אקדמית הוא 17% בקרב הגברים ו-43% בקרב הנשים לעומת 11% ו-24%, בהתאמה, בסקר הלמ"ס. בקבוצת הגיל 35-44 השיעורים בסקר הנוכחי הם 32% בקרב הגברים ו-53% בקרב הנשים, לעומת 13% ו-25%, בהתאמה, בסקר הלמ"ס. נראה שבסקר הנוכחי שיעור ההיענות של בעלי השכלה גבוהה היה גבוה מחלקם היחסי באוכלוסייה הבדואית, ויש להביא זאת בחשבון בעת פירוש הממצאים.

לוח ב-5: מציג את שיעורי התעסוקה של המשיבים, לפני משבר הקורונה. על פי דיווחיהם, שיעורי התעסוקה (כולל חופשה בתשלום) לפני המשבר היו 80% בקרב הגברים ו-60% בקרב הנשים – שיעורים גבוהים בהרבה מן האומדנים לשיעורי התעסוקה בכלל האוכלוסייה הבדואית בנגב – 62% בקרב הגברים ו-30% בקרב הנשים בשנת 2019 (מג'אדלה ואח', א"ת). נראה שנתונים אלו תואמים את שיעורי ההשכלה הגבוהים בקרב המשיבים.

לוח ב-5: תעסוקת המשיבים לפני משבר הקורונה, פברואר 2020 (באחוזים)

נשים n=123	גברים n=131	
51	53	שכיר / עובד שעתית או יומי / עובד בעסק משפחתי
2	-	אחר (גמלאי, חופשת מחלה)
9	27	עצמאי
38	20	לא עובד, כולל חופשה ללא תשלום

⁵ על פי עיבוד מיוחד של מכון ברוקדייל לנתוני סקר כוח אדם של הלמ"ס לשנת 2017.

נספח ג': שאלון הסקר

(גרסה עברית. הסקר התבצע בשפה הערבית, באמצעות שאלון מקוון)

כתיחה טלפונית: שלום, אני מדבר עם _____? (אם לא - אפשר לדבר איתו?)

שלום, אני _____ (שם), אני מתקשר אליך כי **אני מעוניין לשאול אותך מספר שאלות בקשר להשפעת הקורונה עליך ועל משפחתך במסגרת מחקר שהמדינה עושה כדי לדעת איך לעזור טוב יותר לאוכלוסייה הבדואית בנגב.**

נוח לך לדבר עכשיו? רוצה שנקבע זמן אחר?

קודם כל אני רוצה להבטיח לך שכל מה שתגיד ישמר בסוד, השם שלך לא יועבר לאף אחד.

1. מין המשיב (למילוי המראיין) 1. גבר 2. אישה
2. איפה גר? 1. רהט 1. חורה 3. לקיה 4. אל הושלה 5. אום בטין 6. חשם זנה 7. אל זרנוג 8. ואדי אל-נעם 9. אל פורעה 10. אחר _____
3. בן כמה אתה? _____ אם מתחת לגיל 20: תודה, הראיון הוא לאנשים מעל גיל 20

יש להקריא את התשובות למרואיין, אלא אם מצוין אחרת. יש להשתדל למצוא את התשובה המתאימה ביותר למצב המרואיין. התשובה "אחר" מיועדת רק למקרה שלא נמצאה אף תשובה מתאימה, ויש למעט להשתמש בה. בכל מקום שלא כתוב: עבור לשאלה... יש להמשיך לשאלה הבאה בתור

תעסוקה ומצב כלכלי

אני רוצה להתחיל ולשאול אותך על התעסוקה ועל המצב הכלכלי של המשפחה שלך (למראיין: הכוונה למרואיין, בן/בת זוג, וילדים שגרים איתו באותו בית. לרווקים- גם ההורים והאחים שגרים באותו בית. להסביר למרואיין אם הוא שואל) לפני התפרצות הקורונה בתחילת שנת 2020 (ינואר-פברואר) ועל המצב היום. נתחיל בשאלות על המצב לפני הקורונה (ינואר-פברואר 2020).

4. בפברואר 2020, מה היה המצב התעסוקתי שלך?

1. עבדתי כשכיר
2. עבדתי בעבודה לפי שעות (שעתי/יומי)
3. הייתי בעל עסק (עצמאי) <---- עבור לשאלה 7
4. עבדתי בעסק משפחתי (אני לא הבעלים)
5. לא עבדתי
6. אחר

ועכשיו אני רוצה לשאול על המצב היום

5. מה המצב התעסוקתי שלך היום?

1. עובד כשכיר/לפי שעות/בעסק משפחתי, בערך באותו היקף משרה/שעות ---> עבור לשאלה 11
2. עובד כשכיר/לפי שעות/בעסק משפחתי, אבל היקף המשרה ירד (פחות שעות) ---> עבור לשאלה 11
3. נמצא בחופשה בתשלום ---> עבור לשאלה 11
4. נמצא בחל"ת (חופשה ללא תשלום)
5. פוטרתי
6. עזבתי את העבודה מרצוני
7. פתחתי עסק עצמאי ---> עבור לשאלה 11
8. לא עבדתי קודם וגם לא עובד עכשיו
9. אחר ---> עבור לשאלה 11

6. האם אתה מקבל דמי אבטלה?

1. כן ---> עבור לשאלה 10
2. לא ---> עבור לשאלה 10

7. מה מצב העסק היום?

1. העסק פועל, רמת הפעילות עלתה לעומת פברואר 2020
2. העסק פועל, רמת הפעילות נשארה אותו דבר
3. העסק פועל, רמת הפעילות ירדה ---> עבור לשאלה 9
4. העסק סגור זמנית בגלל ההנחיות של הקורונה ---> עבור לשאלה 9
5. סגרתי את העסק לגמרי (לא אפתח שוב אחרי שיהיה אפשר לפתוח) ---> עבור לשאלה 9
6. אחר

8. מה אתה עושה היום?

1. עובד בעסק שלי ---> עבור לשאלה 11
2. לא עובד עכשיו ---> עבור לשאלה 10
3. מצאתי עבודה אחרת כשכיר/לפי שעות/בעסק משפחתי ---> עבור לשאלה 10
4. פתחתי עסק חדש ---> עבור לשאלה 10
5. אחר ---> עבור לשאלה 10

9. האם קיבלת מענק לעצמאים? 1. כן 2. לא

10. האם אתה מחפש עבודה באופן פעיל? 1. כן 2. לא

11. האם למדת בכברואר 20?

1. לא 2. בהכשרה מקצועית 3. במכללה/מוסד להשכלה גבוהה 4. למדתי במקום אחר

12. האם אתה לומד היום?

1. לא אם לא למד (ענה 1 בשאלה 11), עבור לשאלה 15. אם ענה 2/3/4 בשאלה 11, המשך לשאלה 13
2. בהכשרה מקצועית <--- עבור לשאלה 16
3. במכללה/מוסד להשכלה גבוהה <--- עבור לשאלה 16
4. לומד במקום אחר <--- עבור לשאלה 16

13. למה לא לומד היום? (אפשר יותר מתשובה אחת)

1. הלימודים הסתיימו <--- אם לא ענה גם תשובה 6, עבור לשאלה 15
2. מקבל דמי אבטלה – לא שווה ללמוד <--- אם לא ענה גם תשובה 6, עבור לשאלה 15
3. צריך לעבוד ואין זמן ללמוד <--- אם לא ענה גם תשובה 6, עבור לשאלה 15
4. צריך לטפל בילדים ואין מסגרות <--- אם לא ענה גם תשובה 6, עבור לשאלה 15
5. החלטתי שהלימודים לא מתאימים לי <--- אם לא ענה גם תשובה 6, עבור לשאלה 15
6. הלימודים עברו ללמידה מקוונת ולא הסתדרתי
7. סיבה אחרת <--- אם לא ענה גם תשובה 6, עבור לשאלה 15

14. למה לא הסתדרת? (אפשר לענות יותר מתשובה אחת)

1. אין תשתית אינטרנט מספיקה/חשמל
2. אין מחשב
3. אין מקום בבית שאפשר ללמוד בשקט
4. לא מתאים לי שיראו אותי בזום
5. לא יודע איך להשתמש במחשב/בתוכנות ללמידה מרחוק
6. סיבה אחרת

15. האם אתה מעוניין לקבל הכשרה מקצועית?

1. כן 2. לא 3. לא יודע

16. בעקבות משבר הקורונה, עד כמה השתנה המצב הכלכלי שלך ושל משפחתך? (היום לעומת ינואר-פברואר 2020)

1. השתפר מאוד
2. השתפר
3. לא השתנה
4. החמיר
5. החמיר מאד

17. האם היום אתם (המשפחה שלך) מצליחים לכסות את כל ההוצאות החודשיות של משק הבית, למזון, לחשמל, לטלפון וכדומה? (בכפרים לא מוכרים לשאול: למזון וצרכים בסיסיים אחרים)

1. מצליחים ללא כל קושי
2. מצליחים
3. לא כל כך מצליחים
4. בכלל לא מצליחים
5. לא יודע

18. בחצי השנה הקרובה, האם אתה צופה שהמצב הכלכלי שלך ישתפר לעומת המצב היום?

1. חושב שישתפר מאוד
2. חושב שישתפר קצת
3. חושב שיישאר אותו דבר
4. חושב שיורע
5. חושב שיורע מאוד
6. לא יודע

19. האם בתקופה שמאז תחילת הקורונה, עבדת, לפחות חלק מהזמן? (למראיין – אם הצלחת להבין מהשאלות הקודמות שהמראיין לא עבד בכלל, אין צורך לשאול – סמן "לא").

1. כן

2. לא <--- עבור לשאלה 21

20. האם בתקופה שמאז תחילת הקורונה (לפחות חלק מהתקופה), עבדת/עובד מרחוק? (אם צריך הסבר – עבודה מהבית, באמצעות המחשב/טלפון או עבודה שאפשר לעשות בבית). אם לא, למה? **(אפשר לסמן יותר מתשובה אחת)**

1. כן, עבדתי מרחוק <--- עבור לשאלה 21
2. לא, אי אפשר בעבודה שלי
3. לא, אין בבית תשתית אינטרנט/מחשב/חשמל
4. לא, לא יודע איך להשתמש במחשב/בתוכנות לעבודה מרחוק
5. לא, לא מתאים לי שיראו אותי במצלמה
6. לא, אי אפשר כי אין מקום בבית/קשה לעבוד בשקט
7. לא, הייתי צריך לטפל בילדים
8. לא, סיבה אחרת

עכשיו אני רוצה לשאול על הילדים.

21. יש לך ילדים (עד גיל 18) שגרים איתך?

1. כן
2. לא <---- עבור לשאלה 30

22. יש לך ילדים שלמדו בבית ספר יסודי או תיכון לפני תחילת הקורונה?

1. כן
2. לא <---- עבור לשאלה 30

עכשיו אני רוצה לשאול אותך על לימודים של הילדים שלך.

23. מאז שהתחילה הקורונה, האם בבתי הספר שהילדים שלך לומדים בהם, הייתה למידה מרחוק (באמצעות אינטרנט) לפחות חלק מהזמן?

1. כן, לכל הילדים שלומדים
2. כן, לחלק מהילדים
3. לא, לאף אחד מהילדים <---- עבור לשאלה 27

24. האם הילדים שבבתי הספר שלהם הייתה למידה מרחוק, השתתפו בלמידה מרחוק, לפחות חלק מהזמן?

1. כן, כל הילדים
2. כן, חלק מהילדים
3. לא, אף אחד מהילדים לא השתתף -----> עבור לשאלה 26

25. מה היו הקשיים בלמידה מרחוק? (אפשר יותר מתשובה אחת)

1. לא היו קשיים
 2. אין לנו מחשב/טלפון סלולרי (אין בכלל או אין מספיק לכל הילדים) שאפשר ללמוד דרכו
 3. אין לנו אינטרנט בכלל/ האינטרנט חלש
 4. אין חשמל סדיר
 5. אין מספיק מקום בבית ללימודים של כולם/יש רעש וקשה ללמוד
 6. הילדים לא יודעים להשתמש במחשב/בתוכנות ללמידה מרחוק
 7. אין מי שיעזור לילדים וישגיח עליהם שילמדו
 8. הילדים לא רצו
 9. קשיים אחרים
- לעבור לשאלה 27

26. למה לא למדו מרחוק? (אפשר יותר מתשובה אחת)

1. אין לנו מחשב/טלפון סלולרי (אין בכלל או אין מספיק לכל הילדים) שאפשר ללמוד דרכו
2. אין לנו אינטרנט בכלל/ האינטרנט חלש
3. אין חשמל סדיר
4. אין מספיק מקום בבית ללימודים של כולם/יש רעש וקשה ללמוד
5. הילדים לא יודעים להשתמש במחשב/בתוכנות ללמידה מרחוק
6. אין מי שיעזור לילדים וישגיח עליהם שילמדו
7. הילדים לא רצו
8. סיבה אחרת

27. האם קיבלתם עזרה בנושא הלימודים (מבית הספר או מארגון אחר) בתקופה שלא היו לימודים בביה"ס?

1. נתנו הסברים איך להשתמש בלמידה מרחוק	1. כן 2. לא
2. נתנו ציוד כדי ללמוד מרחוק (מחשב/מודם)	1. כן 2. לא
3. מורים התקשרו הביתה לעזור במשימות הלימודיות	1. כן 2. לא
4. מורים שלחו שיעורים מוקלטים	1. כן 2. לא
5. מתנדבים הגיעו לעזור בלימודים	1. כן 2. לא
6. קיבלנו ערכות יצירה/פעילות לילדים	1. כן 2. לא
7. קיבלנו (ההורים) הדרכה/הסברים איך לעזור לילדים בלימודים	1. כן 2. לא
8. קיבלנו הדרכה/הסבר איך להתמודד עם קשיים רגשיים/התנהגותיים של הילדים בתקופת הקורונה	1. כן 2. לא
9. יש לך ילדים שלמדו בכיתה י"א או י"ב לפני תחילת הקורונה?	1. כן 2. לא <-- עבור שאלה 28
10. האם הם השתתפו בשיעורי תגבור לבגרות?	1. כן 2. לא

28. האם יש לך דאגות לגבי הילדים שלך בעקבות ההפסקה בלימודים? (אפשר יותר מתשובה אחת)

1. לא, אני חושב שהכול יהיה בסדר
2. כן, אני דואג שתהיה התדרדרות במצב הלימודי שלהם
3. כן, אני דואג שהם לא יצליחו לסיים תיכון/לסיים בגרות
4. כן, אני דואג שהם יתחברו עם ילדים שיסחפו אותם לדברים שליליים, או שהם יעשו שטויות
5. כן, אני דואג שהם יכנסו לדיכאון
6. כן, אני דואג שהילדים (או חלק מהם) לא יחזרו ללימודים כשבתי הספר יפתחו מחדש
7. דאגות אחרות

סוגי סיוע

עכשיו אני רוצה לשאול אותך האם המשפחה שלך מקבלת עזרה בתקופה הזאת.

29. האם לפני הקורונה המשפחה הייתה רשומה במחלקת הרווחה?

1. לא 2. כן

30. האם היום אתם רשומים במחלקת הרווחה?

1. לא 2. כן

31. האם אתם מקבלים/קיבלתם בחודשים האחרונים, או שמישהו הציע לכם (מעירייה/שירותי רווחה/ארגון צדקה/מתנדבים/ אנשים אחרים לא מהמשפחה הקרובה) את אחד או יותר מסוגי הסיוע הבאים בעקבות הקורונה?

- חבילות מזון או מזון לתינוקות 1. כן 2. לא
- בגדים 1. כן 2. לא
- ציוד לימודי לילדים 1. כן 2. לא
- ציוד להיגיינה (מסיכות, אלכוג'ל וכו') 1. כן 2. לא
- ציוד שקשור למחשבים/אינטרנט 1. כן 2. לא
- עזרה בעריכת קניות של מזון/תרופות (מישהו הלך לקנות במקומכם) 1. כן 2. לא
- עזרה אחרת 1. כן 2. לא

32. האם אתה מקבל גמלת הבטחת הכנסה? 1. כן 2. לא 3. לא יודע

33. האם המשפחה מקבלת הנחות בתשלומים (ארנונה, תשלומים ללימודים)? 1. כן 2. לא 3. לא יודע

34. האם יש במשפחה שלך מישהו (מבוגר, כולל אותך, או ילד) עם מחלה כרונית או מוגבלות?

1. כן

2. לא <----- עבור לשאלה 37

35. האם אתם מקבלים עזרה או ייעוץ בנושא של טיפול בבן המשפחה הזה בתקופת הקורונה?

1. כן

2. לא <----- עבור לשאלה 37

36. ממי קיבלתם ייעוץ/עזרה?

- 1. לשכת הרווחה
- 2. ארגונים וולונטריים
- 3. קופות חולים
- 4. גורם אחר

37. האם אתה, או מישהו אחר מבני המשפחה, הפסיק טיפול או מעקב רפואי (כולל מעקב הריון) בתקופת הקורונה?

1. כן

2. לא <----- עבור לשאלה 39

3. לא היה צורך בטיפול/מעקב רפואי <----- עבור לשאלה 39

38. למה? (אפשר לסמן יותר מתשובה אחת)

1. פחדנו להגיע למרפאה בגלל המגפה

2. היה לנו קשה להגיע למרפאה מחוץ ליישוב

3. לא היה לנו כסף

4. סיבה אחרת

39. מי הגורמים המרכזיים שאליהם פניתם לעזרה והתייעצות בתקופת הקורונה, חוץ ממשפחה וחברים? (אפשר לסמן יותר מאחד)

1. לשכת הרווחה

2. בית הספר

3. ארגונים וולונטריים

4. גורמים דתיים

5. שירותי בריאות

6. גורם אחר _____

7. לא פנינו לאף אחד

40. באיזו מידה אתה נותן אמון במוסדות הבאים בהתמודדות עם משבר הקורונה:

הממשלה	1. במידה רבה	2. במידה מסוימת	3. לא כל כך	4. בכלל לא
הרשות המקומית שלך	1. במידה רבה	2. במידה מסוימת	3. לא כל כך	4. בכלל לא

קבלת מידע

41. האם קיבלתם מידע על המגפה, איך להימנע מהידבקות, מה לעשות אם מישהו נדבק?

1. כן

2. לא <----- עבור לשאלה 44

42. מאיפה קיבלתם את המידע? (אפשר לענות יותר מתשובה אחת)

1. טלוויזיה
2. שירותי בריאות
3. בית הספר
4. הרשות המקומית
5. אינטרנט
6. אחר

43. האם המידע שקיבלתם היה מובן ומספיק?

1. כן
2. לא כל כך
3. בכלל לא

44. האם קיבלת מידע וסיוע בהתמודדות עם שינוי תעסוקתי? (מה מגיע למי שמפוטר, איך לקבל דמי אבטלה, איך למלא טפסים לבקשת דמי אבטלה או מענק לעצמאים וכדומה?)

1. כן
2. לא <----- עבור לשאלה 47
3. לא הייתי צריך <----- עבור לשאלה 47

45. מאיפה קיבלת את המידע? (אפשר לענות יותר מתשובה אחת)

1. טלוויזיה
2. שירות התעסוקה/ביטוח לאומי
3. הרשות המקומית
4. אינטרנט
5. מרכז ריאן
6. אחר

46. האם המידע/סיוע שקיבלת היה מובן ומספיק?

1. כן
2. לא כל כך
3. בכלל לא

לסיום, אני רוצה שתספר לי במילים שלך,

47. האם משבר הקורונה השפיע עליך ועל משפחתך בעוד תחומים, שלא שאלתי עליהם? איך?

48. מה לדעתך אתה והמשפחה שלך הכי צריכים, כדי לעזור לכם להתמודד עם המשבר הזה? (לא להקריא תשובות, לסמן את התשובות המתאימות ביותר. אם המרואיין מתקשה לענות, אפשר להגיד – למשל, אתם צריכים עזרה כספית? עזרה עם הילדים? עזרה בנושא עבודה? בנושא בריאות? משהו אחר? אם יש נושאים שלא נכללים בקטגוריות, לסמן 'עזרה אחרת' ולפרט בשורות

1. עזרה כספית
 2. עזרה במציאת עבודה
 3. הכשרה מקצועית
 4. עזרה בפתחת עסק
 5. עזרה עם הלימודים של הילדים
 6. עזרה עם ההתנהגות של הילדים
 7. עזרה רפואית (ייעוץ וטיפול)
 8. עזרה אחרת, איזו?
-

49. לסיום, אשאל אותך - מהי התעודה או התואר הגבוה ביותר שקיבלת?

1. תעודת סיום של בית ספר תיכון (שאינה תעודת בגרות)
2. תעודת בגרות
3. תעודת סיום של בי"ס על-תיכוני שאינה תעודה אקדמית
4. תואר אקדמי
5. לא קיבלתי אף תעודה מהתעודות שצוינו
6. לא למדתי במוסד לימודים כלל
7. לא ידוע

50. אם נרצה בעתיד לפנות אליך עוד פעם ולשאול עוד שאלות, אתה מסכים?

1. כן (למראיין: במקרה שענה כן, יש לרשום ברשימה נפרדת את שם המרואיין ומספר הטלפון שלו)
2. לא

תודה!

נספח ד': נתונים מנהליים מן המוסד לביטוח לאומי על שינויים שחלו במצב התעסוקה של האוכלוסייה הבדואית בנגב

מקור הנתונים והשיטה

המידע המוצג להלן מבוסס על עיבוד נתונים שהפיק המוסד לביטוח לאומי על אודות מאפייני תעסוקה של האוכלוסייה הבדואית בנגב בשנת 2019 ובשנת 2020.⁶ נתונים מלאים קיימים עד סוף חודש יוני 2020. הנתונים הם על שכירים בלבד ומבוססים על דיווחי מעסיקים למוסד לביטוח לאומי על חודשי עבודה ושכר ועל תביעות קצבאות אבטלה של עובדיהם. הנתונים מוצגים בנפרד לנשים בדואיות ולגברים בדואים, והם מושווים לנשים ולגברים מקבוצות אחרות באוכלוסייה – גברים ונשים יהודים מאזור הדרום, כלל הגברים והנשים היהודים בישראל וכלל הגברים והנשים מן האוכלוסייה הערבית בישראל. בהסתכלות על נתוני הזכאים לדמי אבטלה יש לזכור שהחל מחודש מארס 2020 גם עובדים הנמצאים בחופשה ללא תשלום זכאים לדמי אבטלה, מה שהגדיל במידה ניכרת את מספר הזכאים.

ממצאים

הממצאים מצביעים על פגיעה ניכרת בהיקף התעסוקה בקרב האוכלוסייה הבדואית בחודשים הראשונים של משבר הקורונה, הבאה לידי ביטוי בירידה בהיקף המועסקים ובעלייה במספר הזכאים לדמי אבטלה, אך גם על מגמת עלייה בתעסוקה לקראת יוני 2020, אם כי היקף התעסוקה עדיין נמוך יותר לעומת יוני 2019. בין החודשים יוני 2019 ליוני 2020 ניכרת עלייה גדולה בשכר המועסקים (גברים ונשים) מן האוכלוסייה הבדואית (לעומת קבוצות אחרות באוכלוסייה), מה שמרמז שהנפלטם משוק התעסוקה היו כנראה בעלי השכר הנמוך ביותר.

1. שינויים בתעסוקת נשים מן האוכלוסייה הבדואית (לוח ד-1, תרשימים ד-1, ד-2)

- מספר הנשים הבדואיות המועסקות נע בין כ-18,000 לכ-21,000 בחודשים יוני 2019-מארס 2020, ירד לכ-16,000 באפריל 2020 ועלה לכ-18,000 ביוני 2020, ירידה של 7% לעומת מספר המועסקות ביוני 2019.
- בד בבד, במארס 2020 חלה עלייה חדה במספר הנשים הבדואיות הזכאיות לדמי אבטלה. החל ממאי 2020 חלה ירידה, אך עדיין מספר הנשים הבדואיות הזכאיות לדמי אבטלה ביוני 2020 היה גבוה פי 5.5 ממספרן ביוני 2019. שיעור הזכאיות לדמי אבטלה מבין המועסקות והזכאיות לדמי אבטלה יחד עמד ביוני 2020 על 11% לעומת 2% ביוני 2019.

⁶ נתוני המוסד לביטוח לאומי אינם מאפשרים לזהות את האוכלוסייה הבדואית כעומדת בפני עצמה, לכן ההתייחסות היא למוסלמים באזור הדרום, שרובם המכריע משתייכים לאוכלוסייה הבדואית.

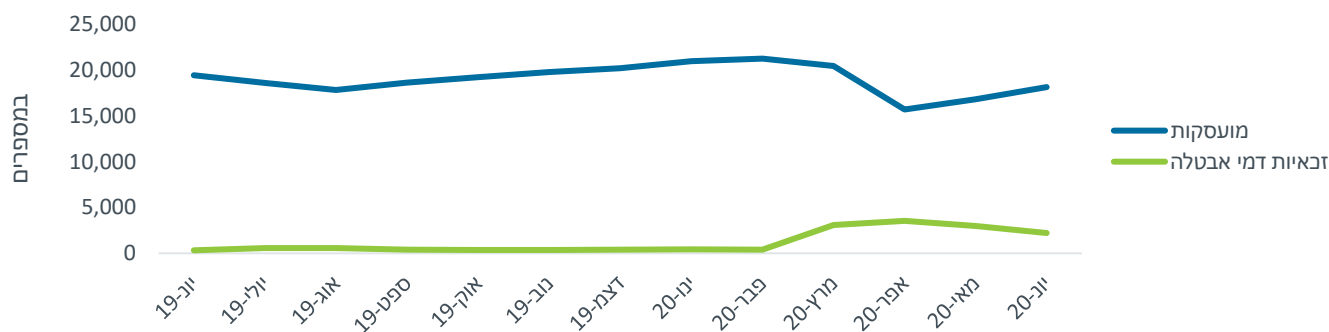
- כיוון שנראה ששכרן הממוצע של המצטרפות למעגל האבטלה נמוך במיוחד, אפשר היה לצפות שממוצע סכום דמי האבטלה של הנשים הבדואיות הזכאיות ירד. ואכן, בין יוני 2019 ליוני 2020 ירד ממוצע דמי האבטלה ב-2%, למעט ירידה חריגה בחודש מארס 2020 שבו ממוצע דמי האבטלה היה 49% מן הממוצע ביוני 2019.

לוח ד-1: נשים בדואיות: מספר המועסקות, שכר ממוצע, מספר הזכאיות לדמי אבטלה וממוצע דמי האבטלה בכל חודש, והשינוי שחל בין יוני 2019 ליוני 2020

חודש	מועסקות	שכר ממוצע (ש"ח)	זכאיות לדמי אבטלה	ממוצע דמי אבטלה (ש"ח)
יוני 2019	19,468	5,924	345	2,829
יולי 2019	18,639	6,229	594	2,770
אוגוסט 2019	17,852	6,299	573	2,895
ספטמבר 2019	18,669	6,073	392	2,438
אוקטובר 2019	19,241	5,980	356	2,740
נובמבר 2019	19,828	5,923	352	2,543
דצמבר 2019	20,233	5,858	389	2,821
ינואר 2020	20,999	6,382	421	2,710
פברואר 2020	21,295	6,260	394	2,545
מארס 2020	20,465	6,370	3086	1,397
אפריל 2020	15,738	6,519	3536	2,945
מאי 2020	16,833	6,751	3000	2,737
יוני 2020	18,172	6,453	2237	2,777
השינוי שחל בין יוני 2019 ליוני 2020 (במספרים)	-1,296	529	1,892	-52
השינוי שחל בין יוני 2019 ליוני 2020 (באחוזים)	-7%	9%	548%	-2%

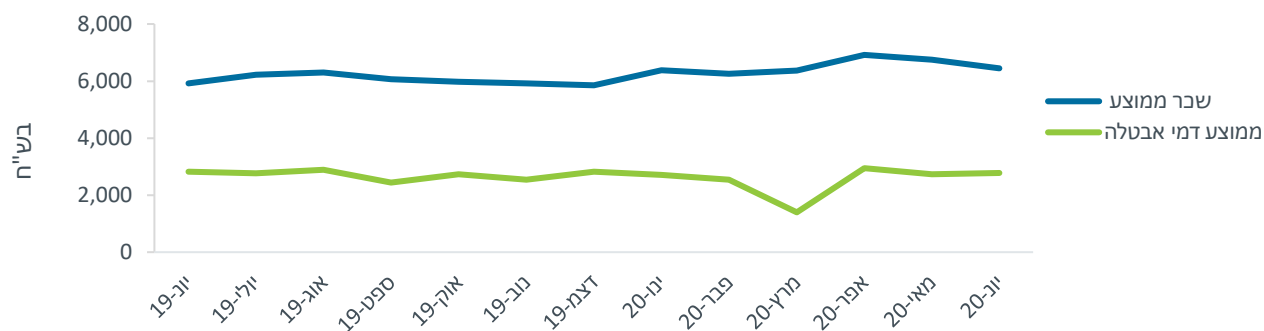
מקור: עיבוד מיוחד של המוסד לביטוח לאומי. נעשה לבקשת מכון ברוקדייל.

תרשים ד-1: נשים בדואיות: מספר המועסקות ומספר הזכאיות לדמי אבטלה, יוני 2019-יוני 2020

מקור: עיבוד מיוחד של המוסד לביטוח לאומי. נעשה לבקשת מכון ברוקדייל.

תרשים ד-2: נשים בדואיות: ממוצע שכר וממוצע דמי אבטלה, יוני 2019-יוני 2020 (בש"ח)

מקור: עיבוד מיוחד של המוסד לביטוח לאומי. נעשה לבקשת מכון ברוקדייל.

2. שינויים בתעסוקת גברים מן האוכלוסייה הבדואית (לוח ד-2, תרשימים ד-3, ד-4)

- מספר הגברים הבדואים המועסקים נע בין כ-37,000 לכ-38,000 בחודשים יוני 2019-מארכ 2020. באפריל 2020 חלה ירידה חדה לכ-29,000 מועסקים. מאז נרשמה עלייה הדרגתית, עד לכ-35,000 ביוני 2020 – מספר שהוא עדיין נמוך ב-7% לעומת יוני 2019.
- בד בבד עם הירידה במספר המועסקים, במארכ 2020 חלה עלייה גדולה במספר הגברים הבדואים הזכאים לדמי אבטלה, מכ-800-900 לחודש בחודשים יוני 2019-פברואר 2020 לכ-6,000-7,000, במארכ, אפריל ומאי 2020. ביוני המספר ירד

לכ-4,700, גבוה פי כ-4.5 מן המספר ביוני 2019. שיעור הזכאים לדמי אבטלה מקרב כלל המועסקים והזכאים לדמי אבטלה עמד ביוני 2020 על 8% לעומת 2% ביוני 2019.

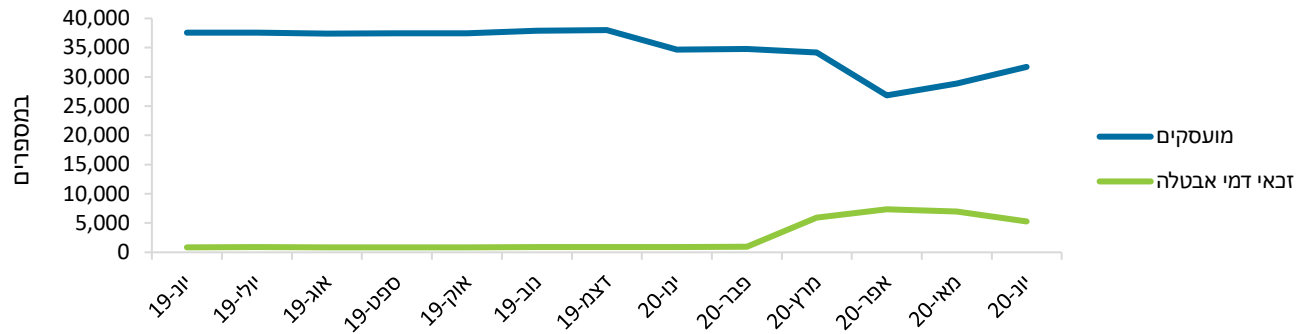
- ממוצע סכום דמי האבטלה של הגברים הבדואים ירד בין יוני 2019 ליוני 2020 ב-5%, למעט ירידה חריגה בחודש מארס 2020 שבו ממוצע דמי האבטלה היה 52% מן הממוצע ביוני 2019.

לוח ד-2: גברים בדואים: מספר המועסקים, שכר ממוצע, מספר הזכאים לדמי אבטלה וממוצע דמי האבטלה בכל חודש, והשינוי שחל בין יוני 2019 ליוני 2020

חודש	מועסקים	שכר ממוצע (ש"ח)	זכאי דמי אבטלה	ממוצע דמי אבטלה (ש"ח)
יוני 2019	37,555	8,792	840	3,975
יולי 2019	37,567	8,821	871	4,132
אוגוסט 2019	37,421	8,781	846	4,066
ספטמבר 2019	37,473	8,798	844	4,016
אוקטובר 2019	37,463	8,800	821	4,316
נובמבר 2019	37,878	8,772	851	3,758
דצמבר 2019	38,018	8,746	856	4,097
ינואר 2020	38,211	9,165	911	4,107
פברואר 2020	38,341	9,116	924	3,777
מארס 2020	37,426	9,207	6,039	2,068
אפריל 2020	29,456	9,590	7,320	4,494
מאי 2020	31,615	9,499	6,559	4,267
יוני 2020	34,847	9,394	4,675	4,163
השינוי שחל בין יוני 2019 ליוני 2020 (במספרים)	-2,708	602	3,566	188
השינוי שחל בין יוני 2019 ליוני 2020 (באחוזים)	-7%	7%	457%	5%

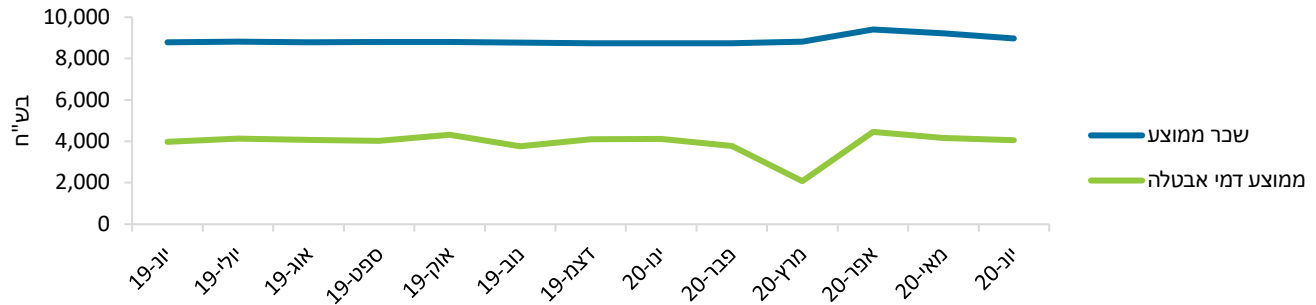
מקור: עיבוד מיוחד של המוסד לביטוח לאומי. נעשה לבקשת מכון ברוקדייל.

תרשים ד-3: גברים בדואים: מספר המועסקים ומספר הזכאים לדמי אבטלה, יוני 2019-יוני 2020

מקור: עיבוד מיוחד של המוסד לביטוח לאומי. נעשה לבקשת מכון ברוקדייל.

תרשים ד-4: גברים בדואים: ממוצע שכר וממוצע דמי אבטלה, יוני 2019-יוני 2020 (בש"ח)

מקור: עיבוד מיוחד של המוסד לביטוח לאומי. נעשה לבקשת מכון ברוקדייל.

3. שינויים בתעסוקת גברים ונשים מן האוכלוסייה הבדואית לעומת קבוצות אחרות באוכלוסייה⁷ (לוח ד-3)

נשים

- לעומת נשים מקבוצות אחרות באוכלוסייה, שיעור הירידה במספר הנשים הבדואיות המועסקות הוא השלישי בגובהו, ושיעור העלייה במספר הזכאיות לדמי אבטלה הוא השני בגובהו (לאחר שיעור הירידה בקרב כלל הנשים הערביות).
- ממוצע שכרן של הנשים הבדואיות המועסקות, שמלכתחילה היה הנמוך ביותר מבין כל הקבוצות באוכלוסייה, עלה בין יוני 2019 ליוני 2020 בשיעור ניכר (9% לעומת 4%-5% בלבד בקבוצות האחרות), מה שמרמז על היקף רחב של אובדן תעסוקה בקרב הנשים ששכרן היה הנמוך ביותר.

גברים

- שיעור הירידה במספר המועסקים בקרב הגברים הבדואים (ביוני 2019 ליוני 2020) הוא הנמוך ביותר מבין קבוצות הגברים, ושיעור העלייה במספר הזכאים לדמי אבטלה הוא השלישי בגובהו.
- ממוצע שכרם של הגברים הבדואים המועסקים עלה בין יוני 2019 ליוני 2020 בשיעור ניכר (7%) – דומה לשיעור בקרב כלל הערבים בארץ וגבוה מן השיעור בקרב כלל היהודים והיהודים בדרום (5% ו-4%, בהתאמה), מה שמרמז, כנראה, על כך שהגברים שנפלטו משוק התעסוקה היו אלה ששכרם היה הנמוך ביותר.

לוח ד-3: שיעורי השינוי שחל במדדים שונים בין יוני 2019 ליוני 2020, לפי קבוצות באוכלוסייה (באחוזים)

מועסקים	שכר ממוצע	זכאי דמי אבטלה	
בדואיות – דרום	-7	9	548
יהודיות – דרום	-8	4	363
ערביות – ארצי	-4	4	727
יהודיות – ארצי	-9	5	478
בדואים – דרום	-7	7	457
יהודים – דרום	-10	4	376
ערבים – ארצי	-12	7	822
יהודים – ארצי	-11	5	496

מקור: עיבוד מיוחד של המוסד לביטוח לאומי. נעשה לבקשת מכון ברוקדייל

⁷ הקבוצות האחרות באוכלוסייה הן: נשים יהודיות – דרום; נשים ערביות – ארצי; נשים יהודיות – ארצי; גברים יהודים – דרום; גברים ערבים – ארצי; גברים יהודים – ארצי.